

USPOREDBA DJECE U ZAJEDNICI I OBITELJI S OBZIROM NA DIMENZIJE PSIHOSOCIJALNOG RAZVOJA

Sablić, Marina

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:583229>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**USPOREDBA DJECE U ZAJEDNICI I OBITELJI S OBZIROM NA
DIMENZIJE PSIHOSOCIJALNOG RAZVOJA**

Marina Sablić

Split, 2023.

Odsjek za pedagogiju

Pedagogija

Psihologija odgoja i obrazovanja

**USPOREDBA DJECE U ZAJEDNICI I OBITELJI S OBZIROM NA
DIMENZIJE PSIHOSOCIJALNOG RAZVOJA**

Studentica:

Marina Sablić

Mentor:

prof. dr. sc. Goran Kardum

Split, rujan 2023.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Dokumenti i zakoni o pravima djece	4
3. Odgojni domovi	5
3.1. Vrste domova	6
3.2. Funkcije institucionalne skrbi	7
3.3. Koja djeca ulaze u dom	8
3.4. Kako djeca i mladi ulaze u odgojne domove	9
3.5. Stručni djelatnici u domu	9
3.6. Poteškoće pri ulasku u dom	10
4. Centar za pružanje usluga u zajednici Split	11
4.1. Povijesni razvoj Centra	11
4.2. Misija, vizija, ciljevi i vrijednosti Centra za pružanje usluga u zajednici Split	12
4.3. Djelatnost Centra	13
4.4. Timska i multidisciplinirana dijagnostika u Centru	13
4.5. Korisnici Centra za pružanje usluga u zajednici Split	14
4.6. Prostorna organizacija	15
4.7. Prvi susret korisnika s Centrom i razdoblje adaptacije	15
4.8. Napuštanje Centra	15
4.9. Povijesni pregled odgojnih domova kroz starija istraživanja i usporedba s Centrom Split	16
4.10. Razlike između starijih i suvremenih odgojnih centara	18
5. Kako djeca vide svoja prava u obitelji i instituciji	19
5.1. Prava djece u obitelji	19
5.2. Prava djece u instituciji	19
6. Psihosocijalni ishodi kod djece i adolescenata	20
6.1. Internalizirani problemi i eksternalizirani problemi	21
6.2. Mladi u riziku	21
7. Tijek obrazovanja djece u zajednici	22
7.1. Ponavljanje razreda	23
7.2. Bježanje iz škole	24

7.3. Napuštanje školovanja	24
8. Ekološki model ljudskog razvoja	24
8.1. Uloga roditelja i obitelji	25
8.2. Socioekonomski status obitelji	28
9. Razdoblje adolescencije	29
9.1. Adolescenti i vršnjaci	29
9.2. Prijateljstva tijekom adolescencije	30
9.3. Vršnjački pritisak	30
9.4. Slobodno vrijeme	31
9.5. Utjecaj medija i društvenih mreža	32
10. Model socijalnog razvoja	33
10.1. Socijalizacija	33
10.2. Problemi u ponašanju tijekom adolescencije	35
11. Rizični čimbenici	36
11.1. Zaštitni čimbenici	37
12. Devijantno ponašanje	38
12.1. Pojam delikvencije	38
12.2. Vrsta kazne s obzirom na dob počinitelja kaznenih djela	39
12.3. Činitelji koji utječu na razvoj delikventnih aktivnosti	40
12.4. Dob javljanja rizičnih ponašanja	40
12.5. Primjer delikvencije među mladima	41
12.6. Stigmatiziranost i etiketiranje	41
12.7. Socijalna podrška kao zaštitni čimbenik	42
12.8. Slika o sebi	43
13. Prevencija poremećaja u ponašanju i otpornost	43
14. Istraživanja djece u zajednici i obitelji	44
15. Zaključak	46
16. Literatura.....	49

1. Uvod

Prema podacima zadnjeg popisa stanovništva iz 2021. godine, na području Republike Hrvatske živi preko 550 000 djece (Državni zavod za statistiku, 2021). Nažalost, sva djeca ne žive u svojim primarnim obiteljima, nego su smještena u različite odgojne ustanove i institucije. Dio mladih izvan vlastite obitelji živi zbog izraženih poremećajima u ponašanju, a u institucije su smješteni kako bi im se omogućio intelektualni, emocionalni, socijalni, moralni i tjelesni razvoj. Mladi smješteni u domove često su stigmatizirani od strane društva i vršnjaka, te im nedostaje socijalna podrška.

Rad je fokusiran upravo na navedenu skupinu pojedinaca koji su zbog visokog stupnja poremećaja u ponašanju odvojeni od svojih obitelji i smješteni u odgojne domove, točnije u Centar za pružanje usluga u zajednici Split. Cilj rada je usporediti u kojim se aspektima života razlikuju štićenici Centra od svojih vršnjaka i koliko su (ne)zaslužene predrasude od strane društva prema djevojkama i mladićima iz odgojnih domova.

2. Dokumenti i zakoni o pravima djece

Prema *Konvenciji o pravima djeteta* (1989) svako dijete se rađa s temeljnim slobodama i pravima koja pripadaju svim ljudskim bićima.

Konvencija se temelji na četiri načela:

- 1) djeca ne smiju trpjeti diskriminaciju bez obzira na etnička, rasna i vjerska obilježja
- 2) djeca imaju pravo na tjelesni, emotivni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni život
- 3) sve odluke koje utječu na dijete moraju biti s ciljem dobrobiti djeteta
- 4) djeci se mora omogućiti sloboda izražavanja vlastitog mišljenja.

Prema članku 84. *Obiteljskog zakona* (2020) dijete ima pravo na skrb za život i zdravlje, pravo na sigurnost i odgoj u obitelji primjeren svojim tjelesnim i psihološkim potrebama, pravo na ostvarivanje osobnih odnosa s roditeljima i drugim bliskim osobama s kojima ne stanuje, pravo na izbor obrazovanja i zanimanja, te pravo na zapošljavanje u skladu sa svojim sposobnostima.

Kada govorimo o institucionalnom tretmanu, prema članku 3. *Konvencije o pravima djeteta* (1989) u akcijama koje poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, mora se voditi računa o interesima djeteta, te će Države stranke osigurati da ustanove odgovorne za skrb ili zaštitu djece budu pod stručnim nadzorom i da djelovanje usklade sa standardima nadležnih vlasti, glede pitanja sigurnosti, zdravlja, te broja i stručnosti osoblja. Prema članku 20. dijete koje je privremeno ili trajno bez obiteljske sredine ili koje u njoj ne smije ostati, ima pravo na zaštitu i pomoć države, koja u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom djetetu treba osigurati zamjensku zaštitu. Primjeri zaštite su smještaj kod udomitelja, posvojenje, te smještaj u odgovarajuće ustanove za skrb o djeci.

Prema članku 124. *Obiteljskog zakona* (2020) dijete ima pravo ostvariti odnose s roditeljem s kojim ne stanuje, te ukoliko roditelj ne stanuje s djetetom, ima pravo i dužnost ostvarivati osobne odnose s djetetom, bez obzira na njegovo pravo na ostvarivanje roditeljske skrbi.

Prema članku 25. *Obiteljskog zakona* (2020) dijete koje je od strane nadležnih vlasti stavljeno pod nadzor radi skrbi, zaštite ili zbrinjavanja njegova tjelesnog ili duševnog zdravlja, ima pravo na povremenu provjeru njege koja mu se pruža i drugih okolnosti zbog kojih je primijenjena mjera nadzora.

Kako bi se postigli ciljevi učinkovite prevencije, vezano za zakonsku regulativu, važno je osigurati kvalitetne uvjete za provedbu zakonskih normi, evaluirati mjere regulirane postojećim zakonodavstvom, predložiti izmjene i nadopune postojećeg zakonodavstva, te ciljano planirati daljnja ulaganja u zakonsku regulativu (Bašić, 2008).

3. Odgojni domovi

Brojne su definicije u području objašnjavanja pojma odgojnih domova.

Prema članku 36. *Pravilnika o vrsti i djelatnosti doma socijalne skrbi* (2009) dom za djecu i mlađe punoljetne osobe s poremećajima u ponašanju osniva se kao:

- 1) Dom za odgoj djece
- 2) Dom za odgoj djece i mladeži
- 3) Odgojni dom
- 4) Posebna odgojna ustanova.

Maurović, Križanić i Klasić (2014) odgojne domove definiraju kao institucije za odgoj djece i mladih sa izraženim problemima u ponašanju i delinkventnim ponašanjem, koji se u dom najčešće smještaju sudskom odlukom.

Sladović Franz (2003., prema Kadushin, 1980) ustanovu za skrb o djeci definira kao dvadesetčetverosatni institucionalni smještaj u kojem grupa djece (broj djece je viši od 15) koja nisu u srodstvu zajedno žive, a o njima skrbi grupa odraslih koji također nisu u srodničkim odnosima.

Prema članku 115. *Zakona o socijalnoj skrbi* (2022) pravo na uslugu smještaja radi provođenja psihosocijalnih tretmana priznaje se djetetu ili mlađoj punoljetnoj osobi s problemima u ponašanju, a smještaj traje onoliko koliko traje potreba (najdulje tri godine).

Prema tradicionalnom ustroju, domovi pravilu nisu opremljeni za tretmanske intervencije s korisnicima. Sladović Franz (2003) kao razlog tomu navodi činjenicu su ranije u domovima boravila djeca bez roditeljske skrbi, a danas se u njima nalaze djeca koja pokazuju teškoće u ponašanju i osjećajima, a razvoj u primarnoj obitelji im je ugrožen. Smještaj u dom za korisnike često je stresno iskustvo, pri kojemu dolazi do kumulacije stresora, čime je oporavak djeteta otežan. (Sladović Franz, 2003. prema Fraser, 1997) Prema Kiehnu (1998) domovi trebaju obratiti pozornost na poremećaje i smetnje djece i mladih koji u njima borave, a vrstu pomoći odabrati

prema individualnim potrebama. Stavlja naglasak i na činjenicu kako za kvalitetan psihološki, rehabilitacijski, terapijski i pedagoški rad u domu trebaju raditi pojedinci koji imaju priznatu visoku stručnu izobrazbu.

3.1. Vrste domova

Prema navedenoj podjeli u prethodnom poglavlju na četiri različite ustanove koje se bave djecom i mladima s problemima u ponašanju, pregled sadržaja i zadataka svake od ustanova donosi *Pravilnik o vrsti i djelatnosti doma socijalne skrbi* (1998):

1) *Dom za odgoj djece* pruža skrb izvan vlastite obitelji onoj djeci s poremećajima u ponašanju do 14. godine života, pružene su im usluge stanovanja, prehrane, stručne pomoći i odgoja, brige o zdravlju, uz rad usmjeren na razvijanje odgovornosti, radnih navika i kvalitetnog provođenja slobodnog vremena. Također, korisnici su potaknuti razvijati kontakt s obitelji kako bi se dijete vratilo u obitelj.

2) *Dom za odgoj djece i mladeži* pruža skrb izvan vlastite obitelji djeci do 18. godine života ili mlađim punoljetnim osobama s poremećajima u ponašanju i osobnosti. Takva odluka temelji se na izrečenoj mjeri obiteljsko-pravne zaštite te izrečenih odgojnih mjera, poput upućivanja u savjetovalište za mlade, u centar za odgoj ili pojačana briga i nadzor.

3) *Odgojni dom* pruža usluge skrbi i obrazovanja izvan vlastite obitelji djeci i mlađim punoljetnim osobama s poremećajima u ponašanju i promjenama u osobnosti uvjetovanim organskim čimbenicima ili psihozom i/ili s psihofizičkim oštećenjima. Prema članku 44. djelatnost odgojnog doma je pružanje usluga skrbi izvan vlastite obitelji i usluge obrazovanja korisnicima iz članka 43. *Pravilnika* u dobi od 14. do navršene 21. godine života. Osigurava im se smještaj u okviru kojeg im je osigurana stalna briga i nadzor, stručna pomoć, usluga prehrane, brige o zdravlju uz razvijanje kontakta s članovima obitelji.

4) Prema članku 45. *Posebna odgojna ustanova* pruža usluge skrbi izvan vlastite obitelji, te pruža obrazovanje djeci i mlađim punoljetnim osobama s poremećajima u ponašanju i promjenama u osobnosti uvjetovanim psihozom i/ili s psihofizičkim, tjelesnim i/ili mentalnim oštećenjima. Usluga pruža smještaj, uz brigu i nadzor, brigu o zdravlju i odgoju, uz psihosocijalnu podršku i organiziranje slobodnog vremena.

3.2. Funkcije institucionalne skrbi

Prema Gilliganu (1999) institucionalna skrb ima četiri odvojene funkcije:

- 1) Održavanje tjelesnih i psihičkih potreba djeteta
- 2) Zaštita tj. sprječavanje zlostavljanja i ugroženosti djeteta
- 3) Kompenzacija tj. oporavak djeteta od prijašnjih stresnih događaja zbog kojih se nalazi u ustanovi za skrb
- 4) Priprema tj. pomoć djetetu kako bi se vratilo u primarnu obitelj, te razvijalo znanja, vještine i emocionalnu stabilnost kako bi mu bio omogućen samostalan život.

Kiehen (1998) navodi kako je funkcija doma utemeljena na položaju djece i mladih. Dom im treba pomoći u zdravom društvenom i tjelesnom razvoju, dok ne dođu do određenog stupnja samostalnosti kako bi postali samostalni i odgovorni članovi društva. Nadalje, navodi kako svaka pedagoška ustanova mora imati jasne ciljeve, a da individualan odgoj za svrhu ima ukloniti one teškoće koje su uzrokovale smještaj mladeži u dom, te ukloniti negativne posljedice. Postavljeni cilj može se postići samo dobrom suradnjom svi stručnih suradnika.

Prema članku 49. *Konvencije o pravima djeteta* (1989) skrb obuhvaća usluge:

- 1) Stanovanja, zbrinjavanja, prehrane i odijevanja
- 2) Brige o zdravlju i njega, što obuhvaća praćenje zdravstvenog stanja (tjelesno i psihičko), te psihijatrijske pomoći u okviru individualne terapije korisnika
- 3) Socijalizacije koja priprema korisnika na smještaj u ustanovu, upoznava ga s kućnim redom ustanove, pruža pomoć u izboru zanimanja i dr.

3.3. Koja djeca ulaze u dom

Prema *Zakonu o socijalnoj skrbi* (2022) dijete koje ulazi u odgojni dom je:

- 1) Dijete koje zbog prijašnjih negativnih emocionalnih iskustava nije u mogućnosti stvoriti pozitivan odnos s roditeljskom figurom
- 2) Adolescent suočen s oslabljivanjem veze s roditeljima
- 3) Dijete kojem je potrebna posebna usluga ili program, a čije je ponašanje takvo da otežava život u obiteljskom okruženju

4) Dijete kojem je potrebna struktura, ograničenja, red zbog ponašanja koje je opasno po njega samog i/ili se ne može tolerirati u zajednici

5) Velika grupa braće i sestara koji žele i/ili trebaju biti zajedno.

Kiehn (1998) navodi najčešće simptome radi kojih se mladi nađu u domu – sklonost k prijestupu protiv imovine poput krađe, provale, grabeži, prijevare, utaje. Uz to dolaze i bijeg od kuće, izbjegavanje škole, nevoljkost prema radu, lažljivost, nasilnost.

Također ističe kako se u svakoj domskoj skupini nađe tvrdoglav pojedinac s jasno vidljivim poteškoćama, kojeg naziva neodgojivim. Pod pojmom neodgojiv misli se na djecu i mlade koji su premješteni iz drugih domova.

Sladović Franz (2003. prema Thompson, 1995) navodi kako djeca koja se izdvajaju iz primarnih obitelji i smještena u domove, najčešće su živjela u socijalno izoliranim obiteljima, s užom socijalnom mrežom, te nisu imala zadovoljavajuće kontakte s osobama iz svoje okoline.

Djeca i mladi uključuju se u institucionalni tretman najčešće zbog vlastitog neprihvatljivog ponašanja, počinjena kaznenih djela, te zbog neprihvatljivih obiteljskih prilika. Ti mladi ljudi većinom nemaju roditelje koji o njima brinu, pružaju im podršku i zaštitu (Horvat i sur. 2012).

Prema članku 16. *Pravilnika o vrsti doma za djecu i doma za odrasle osobe i njihovoj djelatnosti* (2009) dom osigurava i hitno zbrinjavanje djeci i mladeži zatečenoj u lutanju ili skitnji.

Institucionalni tretman namijenjen je djeci i mladima sa složenim i intenzivnim problemima osobnosti, ponašanja, te problema i obiteljskoj sredini. Takva djeca imaju najveću stopu negativnih stavova prema školskim obvezama i prema radu (Žižak, 1985).

Djeca u domovima žive prema određenim pravilima i rutinama koje osiguravaju djetetu sigurnost i podržavaju ga u kontroli impulsa, a institucija može tolerirati širi raspon ponašanja nego što prihvaća druga zajednica ili obitelj (Sladović Franz, 2003).

3.4. Kako djeca i mladi ulaze u odgojne domove

Djetetu se poruka o odvajanju priopćava uz prisutnost roditelja, no odluku izriče stručnjak kako ju roditelji ne bi izrekli na neodgovarajući način. Ukoliko stručnjak ima informacije koliko će dijete biti smješteno u domu, to bi trebao podijeliti s djetetom kako mu manjak informacija ne bi stvorio poteškoće. Zatim, odgajatelji i stručnjaci trebaju pomoći djetetu da prihvati novi smještaj, te mu dati sigurnost da izrazi svoje osjećaje vezane za razdvajanje. Dijete treba pripremiti na novi grad/područje/okolinu koji su ponekad udaljeni od sredine u kojoj je ono rođeno i odraslo (Ajduković, 1998). Nadalje, nakon otkrivanja problema unutar primarne obitelji, zlostavljanja ili zanemarivanja djeteta, planira se i provodi neposredna skrb za dijete. Skrb može biti završena tek kada je primarna obitelj u mogućnosti skrbiti se o djetetu, te mu pružiti prikladno okruženje ili kada dijete odraste i postane spremno brinuti se samo o sebi (Ajduković, 1998). Prije nego dijete uđe u novu zajednicu ili dom, prolazi razdoblje pripreme djeteta i roditelja, te kontaktiranje prikladne ustanove. Za vrijeme boravka djeteta u ustanovi potrebno je pratiti njegov psihosocijalni razvoj i (koliko je moguće) održavati kontakt i suradnju s roditeljima. U završnom razvoju planira se otpust djeteta ili promjena smještaja. Ostvarenje ovih zadaća ovisi o mnogim individualnim faktorima poput dobi i obilježjima djeteta, mogućnosti komunikacije s roditeljima, te pravnom utemeljenju intervencija.

3.5. Stručni djelatnici u domu

Prema članku 55. *Pravilnika o vrsti doma za djecu i doma za odrasle osobe i njihovoj djelatnosti* (2009) domovi imaju osnovni stručni tim koji čine: socijalni pedagog, socijalni radnik i psiholog, a po potrebi se uključuju i drugi stručni radnici.

Osnovni stručni tim je izrađuje program stručnog rada, kontinuirano prati učinkovitosti pojedinih programa, te predlaže nove programe i metode rada u skladu s potrebama korisnika.

Prema članku 58. tjedno radno vrijeme stručnih radnika je 30 sati neposrednog stručnog rada, a ostatak do punog radnog vremena su poslovi planiranja, suradnja sa sudovima za mladež i centrom za socijalnu skrb, te savjetovani rad s drugim stručnjacima.

Uza sve stručnjake koji rade u odgojnim domovima, ističe se uloga odgajatelja.

Prema Sladović Franz (2003) odgajatelji u domovima nemaju funkciju roditelja ni terapeuta, no imaju dva zadatka – roditeljski i terapijski.

- 1) Roditeljski zadatak je stvaranje uvjeta za fizički, socijalni i emocionalni razvoj djeteta - slušanje, razgovor, razumijevanje djeteta i njegovih potreba, usmjeravanje i nadzor
- 2) Profesionalni zadatak odnosi se na izradu i provedbu plana i programa za rad s djetetom, te vođenje stručne dokumentacije.

Prema Gilliganu (1999) postoji pet uloga koje imaju odgajatelji u dječjim domovima:

- 1) Odgajatelj – brine se o svakodnevnim potrebama djeteta, emocionalno je povezan s djetetom, upućen je u djetetov unutarnji život
- 2) Socijalni radnik – odgovoran je za cjelovitu skrb, ima poslovan odnos s djetetom
- 3) Odvjetnik – osoba koja zastupa interese djeteta u donošenju odluka ili u sporovima
- 4) Savjetnik – provodi terapijski plan s djetetom, te mu se dijete obraća u slučaju potrebe za pomoći
- 5) Mentor – razvija djetetove interese, talente, sposobnosti i vještine s ciljem razvijanja samopouzdanja i samopoštovanja.

3.6. Poteškoće pri ulasku u dom

Poteškoće na koja nailaze djeca koja se smještaju u dom su odvajanje od primarnih obitelji, roditelja/skrbnika, te braće/sestara, napuštanje poznate okoline, prijatelja, škole, prilagodba na novi način života, pravila ponašanja, život u grupi, nove učitelje i djecu u školi (Franz, 2003). Maurović i sur. (2014., prema Brown i Orthner, 1990) kao primjer jednog od velikih stresora djece i mladih u institucionalnom smještaju navode česte promjene smještaja koje negativno povezuju sa subjektivnom dobrobiti mladih.

Također, kroz literaturu se ističu i česte promjene osoblja, negativan utjecaj života u grupi, sukob između potreba individualnog djeteta i potreba grupe, te negativan stav javnosti prema institucijama i djeci koja u njima žive (Sladović Franz, 2003). Prema Ajduković (2004) cilj izdvajanja je prije svega, zaštita djeteta, intervencijom i timskim radom stručnjaka kako bi se stvorili optimalni uvjeti za psihosocijalni razvoj. Također poduzete intervencije moraju se pratiti i promatrati, te poticati promjenu ponašanja i tretman članova obitelji.

4. Centar za pružanje usluga u zajednici Split

Prema podacima Godišnjeg plana i programa Centra za pružanje usluga u zajednici Split za 2023. godinu, Centar Split je javna ustanova socijalne skrbi, čiji je osnivač Republika Hrvatska, a prava i društveni navedenog osnivača obavlja Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike. Centar za pružanje usluga u zajednici Split javna je ustanova socijalne skrbi čije je stručno djelovanje usmjereno na djecu i mlade s problemima u ponašanju, te one koji su u riziku za razvoj istih. Mladi su smješteni u Centar do navršene 18. ili u iznimnim slučajevima do 21. godine života.

Centar je osnovan odlukom Narodnog odbora općine Split rješenjem broj 13460/57, 5. lipnja 1957. godine, te od tada obavlja svoju djelatnost pod nazivom Centar za pružanje usluga u zajednici Split sa sjedištem na adresi Hercegovačka ulica broj 65.

4.1. Povijesni razvoj Centra

Centar je osnovan 1957. godine kao *Omladinsko prihvatilište* s ciljem zbrinjavanja djece i mladih koja su zatečena u lutanju i skitnji. Prema *Godišnjem planu i programu rada Centra za pružanje usluga u zajednici Split*, prvi disciplinski centar osniva se 1961. godine, te ženski odjel 1963. Također, u to vrijeme, točnije 1965. godine osniva se *Odgojni zavod za mušku djecu i omladinu* u Kaštel Sućurcu, te se ove dvije ustanove integriraju 1969. godine, te nastaje nova jedinstvena ustanova - *Centar za odgoj i obrazovanje Split*.

Pravo obavljanja djelatnosti obrazovanja Centar je izgubio 1986. godine, te postaje isključivo ustanova socijalne skrbi naziva *Centar za odgoj*. Ustanova je od 2001. godine djelovala pod imenom *Dom za odgoj djece i mladeži*, ali 2017. godine mijenja ime u *Centar za pružanje usluga u zajednici Split*, naziv koji se koristi i danas.

Važan podatak koji donosi *Individualni plan transformacije i deinstitucionalizacije* (2019) je da je Centar za pružanje usluga u zajednici Split jedina ustanova za rad s djecom i mladima s problemima u ponašanju na području srednje i južne Dalmacije, te je prioritetno usmjerena pružanju institucionalne usluge smještaja i izvaninstitucijskih usluga užoj lokalnoj zajednici (na području Splita, Solina, Kaštela, Trogira, Omiša).

4.2. Misija, vizija, ciljevi i vrijednosti Centra za pružanje usluga u zajednici Split

Godišnji plan i program rada Centra za pružanje usluga u zajednici Split za 2023. godinu donosi misiju, viziju, strateške ciljeve, te ciljeve i vrijednosti:

Misija ustanove - pružanje usluge u zajednici u partnerstvu s ostalim dionicima u lokalnoj zajednici i suvremenim smjernicama psihosocijalnog rada, u skladu s potrebama djece i obitelji.

Vizija - pružanje usluga u skladu s interesima i potrebama svakog djeteta i njegove obitelji, čije usluge koriste s punim povjerenjem u znanje, profesionalne kompetencije i etičnost radnika.

Strateški ciljevi - smanjenje broja djece na smještaju preventivnim djelovanjem, obiteljska reintegracija i reintegracija u lokalne zajednice djece na smještaju, razvoj i pružanje izvan institucijskih usluga u zajednici, usklađivanje usluga sa standardima kvalitete, permanentno podizanje kvalitete usluga uz kvantitativno i kvalitativno praćenje standarda kvalitete, osnaživanje stručnih resursa ustanove.

Temeljni ciljevi - pružanje čvrste mreže podrške djeci, mladima i njihovim obiteljima.

Cilj procesa transformacije i deinstitucionalizacije - smanjiti ulazak novih korisnika u instituciju, povećati izlazak iz institucije u nove oblike skrbi, posebno stimulirajući obiteljsku reintegraciju i jačanje kapaciteta obitelji.

Vrijednosti koje ističe Centar u Godišnjem planu i programu rada za 2023. godinu:

- pravo na život u obitelji
- puno sudjelovanje u lokalnoj zajednici
- podrška usmjerena na dijete
- neprekidnost pružanja podrške
- participacija djeteta/mlade osobe
- razdvajanje stanovanja od podrške
- dostupnost usluga

4.3. Djelatnost Centra

Prema članku 39. *Konvencije o pravima djeteta* (1989) djelatnost doma za odgoj djece i mladeži je pružanje usluga skrbi izvan vlastite obitelji korisnicima pružanjem smještaja, čime se korisnicima osigurava stanovanje, briga, prehrana, briga o zdravlju. Prema Godišnjem planu i programu rada za 2023. godinu, djelatnost Centra Split je pružanje usluga socijalne skrbi izvan vlastite obitelji kako bi bile zadovoljene socijalno–zaštitne potrebe djece (starosne dobi od 14. godine) i mladeži (starosne dobi od 14. do 21. godine života) koja iskazuju probleme u ponašanju i teškoće u učenju. Možemo zaključiti da Centar poštuje navedeni članak 39.

Djelatnost Centra ostvaruje se pružanjem navedenih vrsta usluga:

- usluga privremenog smještaja radi provođenja kraćih rehabilitacijskih (tretmanskih) programa
- usluga privremenog smještaja u kriznim situacijama (prihvat)
- usluga organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku za djevojke
- usluga organiziranog stanovanja uz povremenu podršku
- usluga poludnevnog boravka pri Centru
- usluga poludnevnog boravka u školi
- usluga savjetovanja i pomaganja pojedincu
- usluga savjetovanja i pomaganja bioloških obitelji ili specijaliziranih udomiteljskih obitelji

4.4. Timska i multidisciplinirana dijagnostika u Centru

Timska procjena/dijagnostika provodi se unutar Centra, te se u skladu s propisima o izvršenju odgojnih mjera za maloljetnike i mlade punoljetnike izvršavaju sudske odgojne mjere:

- 1) upućivanje u Disciplinski centar sukladno Zakonu o sudovima za mladež
- 2) upućivanje u Centar za odgoj sukladno Prekršajnom zakonu
- 3) pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi
- 4) upućivanje u odgojnu ustanovu
- 5) posebna obveza upućivanja u Savjetovalište za mlade
- 6) privremeni smještaj maloljetnika koji su u tijeku pripremnog postupka rješanjem suca za mladež, upućeni na privremeni smještaj u ustanovu, do okončanja pripremnog postupka pred sudom.

Multidisciplinirana procjena ili dijagnostika je interdisciplinirani proces kroz koji tim stručnjaka provodi procjenu djece i maloljetnika. Provodi se na temelju zahtjeva i rješenja nadležnog centra

za socijalu skrb ili naredbom suda, na temelju Zakona o socijalnoj skrbi, Obiteljskog zakona i Zakonu o sudovima za mladež.

Ciljevi procjene su:

- 1) utvrditi simptome PUP
- 2) posljedice PUP-a za dijete i druge članove zajednice
- 3) dužinu trajanja i tijek razvoja PUP-a
- 4) intenzitet i učestalost PUP-a
- 5) sredine, osobe i situacije kada se javlja PUP
- 6) pridruženost drugih PUP
- 7) utvrđuju ostale rizične čimbenike kod djeteta/mlade osobe, te čimbenike u okruženju
- 8) potencijal i jake strane djeteta/mlade osobe i okruženja
- 9) predlaganja odgovarajućih odgojnih mjera, zaštite i tretmana

4.5. Korisnici Centra za pružanje usluga u zajednici Split

Kod svih korisnika Centra prisutni su problemi u ponašanju, te određeni stupanj odgojno-obrazovne zapaštenosti.

Najčešće smetnje korisnika stručnjaci su primjetili na području:

- 1) Obrazovanja - dio korisnika nije savladao čitanje/pisanje, osnovne računske operacije koje bi bile očekivane za njihovu dob
- 2) Bio-psiho-socijalnog funkcioniranja - niže intelektualne sposobnosti, nizak prag tolerancije na frustraciju, nisko samopoštovanje, problemi pozornosti
- 3) Socijalizacije - manjak razumijevanja odnosa ja - drugi, nerazvijena samokritičnost, socijalni problemi, delikventno ponašanje

Slobodne aktivnosti u kojima mogu sudjelovati korisnici Centra su sportske aktivnosti-nogomet, košarka, odbojka, stolni i veliki tenis, badminton, korištenje domske teretane i igraonice, kreativne, sociopedagoške, psihološke, pedagoške, vrtlarske i ekološke, kulinarske i informatičke radionice, te zabavne večeri.

4.6. Prostorna organizacija

Prostorna organizacija je u skladu s člankom 50. *Pravilnika o vrsti doma za djecu* (1999), ženska skupina smještena je na drugom katu Centra, a prostor se sastoji od 3 dvokrevetne i 2 jednokrevetne spavaonice, sanitarnog čvora s dvije tuš kabine i 2 WC-a, prostorije za grupne aktivnosti, dnevnog boravka, ureda i sanitarnog čvora za odgajatelje.

Muška skupina nalazi se na prvom katu, koji raspolaže prostorom koji se sastoji od 2 dvokrevetne i 4 jednokrevetne spavaonice, sanitarnog čvora s dvije tuš kabine i dva WC-a, dnevnog boravka, ureda i sanitarnog čvora odgajatelja.

U prizemlju objekta nalazi se blagavaonica, te u sklopu Centra postoje prostorije za radionice, te sportske i rekreativne aktivnosti.

Optimalan kapacitet odgojne skupine je 8 korisnika, a u radu s korisnicima svake skupine sudjeluje 5 odgajatelja.

4.7. Prvi susret korisnika s Centrom i razdoblje adaptacije

Prijem novih korisnika realizira član Stručnog tima, član Komisije za prijem i otpust te odgajatelj skupine u koju se korisnik uključuje. Novi korisnici dolaze po pozivu, u zakazano vrijeme, u pratnji roditelja/skrbnika i stručnog radnika nadležnog centra za socijalnu skrb. Za vrijeme prijema korisnici se upoznaju s osnovnim pravilima, oblicima pomoći, te se korisnicima uručuje Vodič za korisnike kako bi se upoznali sa svojim pravima i obvezama, kućnim redom, samostalnim izlascima, te drugim dodatnim informacijama. Također, zajednički se izrađuje Individualni program postupanja/Pojedinačni plan postupanja za novog korisnika.

Tijekom prilagodbe novog korisnika na domsku sredinu, članovi Stručnog tima i odgajatelji pružaju podršku korisniku suradnjom s roditeljima, nastavnicima u školi, socijalnim radnikom nadležnog centra za socijalnu skrb. Korisniku smještaja u periodu adaptacije omogućava se upoznavanje sa školom, odabir liječnika, stomatologa, ginekologa, psihijatra i ostalih specijalista po potrebi.

4.8. Napuštanje Centra

Prema članku 14. *Statuta Centra za pružanje usluga u zajednici* (2016) prijam i otpust korisnika obavlja se u skladu s odredbama Zakona o sudovima za mladež, Prekršajnog zakona, te Zakona o izvršenju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje.

Za mlade koji se nalaze u procesu izlaska iz Centra omogućeno je savjetovanje, pomaganje, te pružanje pomoći i podrške korisniku u razdoblju prilagodbe na samostalan život, te podrška u zadovoljavanju svakodnevnih potreba (stanovanja, vođenja kućanstva, raspolaganja novcem, zapošljavanja, obrazovanja, itd.).

4.9. Povijesni pregled odgojnih domova kroz starija istraživanja i usporedba s Centrom Split

Istraživanja 40-ih i 50-ih godina 20. stoljeća ukazala su na poremećaje na području govora, nižu inteligenciju i poremećaje u ponašanju koja se pojavljuju kod djece koja su odrasla u institucijama (Sladović Franz, 2003. prema Bowlby, 1951., Ainsworth 1962.; Ferguson, 1966.; Yarrow, 1961).

U istraživanjima u Engleskoj u 70-im godinama, emocionalni problemi i poremećaji pronađeni su u 30% – 40% dječaka i 23% – 29% djevojčica (Sladović Franz, 2003. prema Wolkind, 1974.; Yule i Raynes, 1972).

Sladović Franz ističe (2003, prema Wolkind, 1974) kako 75% djece u domovima prikazuje neki psihijatrijski poremećaj, iako je on češći kod dječaka nego kod djevojčica.

U svrhu istraživanja uvjeta u kojima žive štíćenici u Centru Split, navedeno je starije istraživanje odgojnih domova, koje je provela Žižak (1982). Ispitanici (njih 838) su bili nekadašnji štíćenici odgojnih domova na području Mali Lošinj, "Pahinsko" - Ivanec, Kaštel-Sućurac i Bedekovčina, te iz odgojno-popravnih domova Glina i Slavonska Požega u periodu od 01. 01. 1972. do 31. 12. 1975. godine.

U provedenom istraživanju, većina ispitanika bila je muškog spola (82,6%).

Djeca najčešće završavaju dva razreda srednje škole, a njih 68% završilo je osmi razred kao posljednji razred za vrijeme boravka u domu. Njih 6,5 % nije završilo ni jedan razred za vrijeme boravka u domu, a razlozi su razni, najčešće zbog potpunog prekida, odlaska u drugu ustanovu, čestih bjegova ili lošeg zdravstvenog stanja. Što se tiče ponavljanja razreda, od ispitanika koji su bili u osnovnoj školi njih 38,6% je ponavljalo razred dva ili tri puta. 80,32% osnovnoškolskih ispitanika pohađalo je dopunsku nastavu.

Prostorni uvjeti interne stručne škole bili su povoljni u 75,6% slučajeva, a nastavna oprema dobra u 72% slučajeva. Osnovnoškolske djece bilo je 73,8%, a obrazovanje je provedeno kroz interne škole.

Odgojne grupe formirale su se najčešće prema zanimanju za koje se dijete osposobljavalo (37,4%), dok su se karakteristike ličnosti uzimale u obzir samo u 25% slučajeva. Čak 1/5 djece bila je smještena u odgojne skupine bez ikakvog kriterija, odnosno prema tome u kojoj odgojnoj skupini ima najviše mjesta. Autorica navodi kako su grupe bile brojčano neadekvatne- najčešće se javljaju takozvane mamut odgojne grupe (29,6%) s 31 i više članova.

Ispitanici su najčešće imali dva odgajatelja (39,4%), a 12,8% ispitanika imalo je četiri ili pet odgajatelja. Najčešće su barem jednom promijenili odgajatelja, za vrijeme institucionalnog tretmana. Kao razlog najčešće se navodi česta promjena grupe, pa tako i odgajatelja. Grupe su se mijenjale kao oblik kazne za problematično ponašanje.

Što se tiče sudjelovanja u izvanškolskim aktivnostima, njih 13,8% sudjelovalo je u nekom obliku sportskih, literarnih ili filmskih grupa. Ispitanici su više sudjelovali u aktivnostima unutar ustanove (72,4%). Najčešće sudjelovanje prikazuje se u području sportskih aktivnosti (62%).

Odgajatelja su dolazili iz raznih struka – njih 50% bili su defektolozi, 34,3% nastavnici, a 9,30% učitelji. U navedenom istraživanju, odgajatelji su u trenutku njegove provedbe radili u domu između 3 i 5 godina (25,5%), što prema Žižak može upućivati na mlađi odgojni kadar, što ne mora nužno biti točno.

Možemo zaključiti da u istraživanju karakteristika institucionalnog tretmana do 1975. godine, Žižak (1985) ga opisuje kao neefikasan model tretmana, ustanove koje su ga u to vrijeme provodile kao stručno i društveno izolirane, a da metode i tehnike grupnog i individualnog rada nisu došle do zavidne razine. Navodi i da kadrovski i financijski problemi nisu bili rješavani na zadovoljavajući način.

Dom za odgoj djece i mladeži Karlovac ustanova je socijalne skrbi osnovana 1957. godine, a uslugu pruža za jednu žensku, te dvije muške odgojne skupine. Za svakog korisnika doma izrađuje se individualni plan i program koji sadržavaju osnovne tretmanske ciljeve u skladu s načelima individualizacije, dinamičnosti, kontinuitanosti, usmjerenosti na pozitivno, realnosti u postavljanju ciljeva i zadataka, suradnje, te kontinuiranoj edukaciji stručnih djelatnika. Ustanova svake godine izrađuje godišnji plan i program rada, te izvješće s evaluacijom plana i programa. Evaluacija problema u ponašanju djece i mladih se provodi za korisnike smještaja radi provođenja

psihosocijalnih programa, na način da se za svaku odgojnu grupu ustanove frekvencije pojavnih oblika problema u ponašanju (Dragojević, Jaković 2022).

4.10. Razlike između starijih i suvremenih odgojnih centara

Istraživanja institucionalne skrbi za djecu prije 1975. godine bila su usmjerena na ustanove u kojima žive djeca s tjelesnim i mentalnim teškoćama, te delikventi. Često nisu uzimala u obzir uvjete života u primarnoj obitelji.

Danas su u domovima smještena djeca s težim problemima nego ranije (Sladović Franz, 2003).

Sladović Franz (2003. prema Bullock, Little i Millham, 1993) ističe spoznaje starijih istraživanja:

- 1) Što je veća usmjerenost institucije na dijete, to je bolji rezultat smještaja u dječjem domu
- 2) Različiti institucionalni režimi izazivaju različite reakcije osoblja i djece
- 3) Način funkcioniranja institucije važniji je od obilježja administrativne strukture
- 4) Važne su neformalne strukture koje stvaraju djeca i osoblje
- 5) Dobra institucija djetetu pruža stabilan dom i stimulirajuću obrazovnu okolinu
- 6) Slabost institucionalne skrbi za djecu podrazumijeva ograničavanje djetetova emocionalnog razvoja, manjak ljubavi prema djeci, te česte promijene osoblja

Spoznaje iz suvremenih istraživanja (Sladović Franz, 2003. prema Bullock, Little, Millham (1993):

- 1) Potrebe i problemi djece smještene u dječje domove variraju
- 2) 4/5 djece koja su izdvojena iz obitelji provode određeno vrijeme u dječjem domu
- 3) Ustanova dodaje sekundarne probleme već postojećim koje dijete nosi sa sobom – separacija od poznate okoline, institucionalizacija, stigmatizacija u školi i/ili zajednici, te nezaposlenost neriješeno stambeno pitanje i slabu socijalnu podršku pri izlasku iz ustanove

Svijest o psihološkim problemima djece povećala se tijekom zadnjeg desetljeća 20. Stoljeća u čitavoj Europi, ali dostupnost dječjih i adolescentskih službi je ograničena (Franz, 2003).

5. Kako djeca vide svoja prava u obitelji i instituciji

5.1. Prava djece u obitelji

Žižak i Koller-Trbović (1997) dali su pregled istraživanja koje su proveli studenti treće godine FD-a, smjera poremećaja u ponašanju za vrijeme svoje prakse u institucionalnom smještaju, 1997. godine.

Uzorak je bilo 178 djece u dobi između 12 i 18 godina. Cilj istraživanja je bio utvrditi koliko su djeca upoznata sa svojim pravima, te ispitati njihovo mišljenje koliko se ta prava poštuju. Istraživanje je provedeno u 7 ustanova za institucionalni smještaj (Centar za odgoj Zagreb, Centar za odgoj Zadar, Centar za odgoj Osijek, Odgojni dom Mali Lošinj, Odgojni dom Bedekovčina, Odgojni dom Cres, te Dječji dom A. G. Matoš).

Rezultati su pokazali da je više od 80% ispitanika izrazilo želju da ih odrasli više uvažavaju, te da mogu samostalno donositi odluke. Istovremeno, 40% ispitanika smatra da nisu zreli samostalno donositi odluke koje su važne za njihov život, a 1/3 njih se, s druge strane, smatra sposobnim.

Što se tiče odnosa s odraslima, samo 1/4 ispitanika smatra da odrasli trebali s njima postupati onako kako žele, a preko polovice to ne smatra primjerenim. Čak 29% djece smatra kako je čitanje bukvice potrebno kao oblik kažnjavanja, bez obzira što ima negativnu konotaciju. Fizičko kažnjavanje ima najnižu stopu prihvaćanja, iako je i ona visoka – 15% ispitanika smatra fizičko kažnjavanje prihvatljivim.

16-24% smatra da je njihovo mišljenje uvaženo i da se s njima postupa kako bi željeli.

80% ispitanika zna kome se obratiti ukoliko im je potrebna neka vrsta pomoći.

Istraživanje je prikazalo i da odrasli ne uvažavaju želje i mišljenja djece u svakodnevnim situacijama poput izbora društva, prijatelja, škole, hrane, aktivnosti, provođenja slobodnog vremena. Prema mišljenju ispitanika, odrasli uvažavaju njihove potrebe u 35-45% slučajeva.

5.2. Prava djece u instituciji

Većina djece navodi da im je poznat razlog zašto se nalaze u ustanovi, ali samo 44% njih imalo je mogućnost sudjelovati u donošenju odluke o tome gdje će biti smješteni. Čak 65% ispitanika izjavilo je kako će im institucionalni tretman pomoći da postanu samostalne, zrele i odgovorne osobe. 90% ih smatra da su im zadovoljene egzistencijalne, a 75% da su zadovoljene psihičke

potrebe. 76% ispitanika je imalo obrazovanje prema svojim željama i mogućnostima. 80% djece smatra da ima pravo na održavanje kontakta s obitelji, slobodno vrijeme, izbor aktivnosti, iznošenje mišljenja, slobodu vjeroispovijesti i tajnost dopisivanja.

U dijelu istraživanja, autorice su podijelile izjave djece iz doma, koje mogu dati prikaz doma jednako kao i navedeni statistički podaci:

Dom je ustanova koja mi je pomogla i pokazala mi put kroz život.

Fali nam motivacije, repete hrane, slobode druženja, love...

Htio bih ići kući i to je sve.

Potreban je razgovor i potpora, pogotovo nama u domu, jer meni je ponekad zaista teško, ali razgovor uvijek pomaže i zato sam zahvalan svakome tko me razumije i želi mi pomoći...

Ovdje je dobro i lijepo, a najviše bih željela imati dom gdje ću imati obitelj...

6. Psihosocijalni ishodi kod djece i adolescenata

Pojam psihosocijalni određuje dinamičan odnos između psiholoških i socijalnih učinaka, pri čemu jedni utječu na druge i obrnuto. Stoga, važno je osobu promatrati u kontekstu integracije psiholoških komponenti mišljenja, emocija, ponašanja, socijalnih komponenti okoline, kulture, ekonomije, tradicije, duhovnosti, međuljudskih odnosa i životnih zadataka (Rezo 2016. prema Yule i sur. 2004).

Psihosocijalni ishodi (Rezo, 2016) kod djece i adolescenata dijele se na:

- 1) Internalizirane probleme – anksioznost, depresivnost, doživljaj stresa
- 2) Eksternalizirane probleme – nasilno i delinkventno ponašanje, konzumacija alkohola i droga, kockanje i rizične seksualne aktivnosti
- 3) Obrazovne ishode – školske ocjene, neopravdani izostanci, opomene i ukori, napuštanje srednjoškolskog obrazovanja

6.1. Internalizirani problemi i eksternalizirani problemi

Internalizirani problemi obuhvaćaju emocionalne teškoće i pretjerano kontrolirana ponašanja poput anksioznosti, depresivnosti, te socijalnog povlačenja. Temelje se na emocijama tuge, straha, tjeskobe, krivnje i beznada, a depresivnost je često praćena i gubitkom uživanja u aktivnostima te problemima u spavanju, apetitu, koncentraciji i energiji (Macuka, 2016). Djeca s internaliziranim poteškoćama su mirna, ne ometaju nastavu, ne ističu se među vršnjacima, njihove poteškoće su teže uočljive, stoga rjeđe dobiju stručnu pomoć (Maglica i Džanko, 2016). Povučенost, izostanak prijatelja i druge socijalne podrške predstavljaju rizične čimbenike u školskom okruženju. Usamljenost, žalost i depresivno raspoloženje posljedica su izolacije od vršnjaka (Maglica i Džanko, 2016 prema Rubin, Hymel i Mills, 1989).

Eksternalizirane probleme određuje ljutnja, frustracija, neprijateljstvo te nepoštovanje socijalnih vrijednosti koje se očituje u ponašanjima poput krađe, laganja i otimanja, bježanja od kuće, iz škole, uništavanje imovine, rana seksualna aktivnost, agresivno, antisocijalno i delinkventno ponašanje. (Macuka, 2016). Eksternaliziranim se nazivaju ponašanja koja su nisu dovoljno kontrolirana (Bulat i sur. 2019. prema Mihić i Bašić, 2008) te su usmjerena prema drugima (Bulat i sur. 2019. prema Bask, 2015). Bulat i sur. (2019. prema Farrington 2011) dodaju kako je roditeljski nadzor najjači i najpouzdaniji prediktor delinkventnoga ponašanja djece. Navode istraživanje De Vries i suradnika provedeno 2016. godine koje je pokazalo kako je povezanost privrženosti i delinkventnoga ponašanja posredovana upravo roditeljskim nadzorom i druženjem s devijantnim vršnjacima. Prema njihovom istraživanju provedenom 2016. s uzorkom od 1101 učenika u dobi od 14 do 17 godina, najučestalija su nepoželjna normativna ponašanja (poput markiranja školskog sata, konzumacija alkohola i cigareta, ostajanje u izlasku do jutra), a zatim je u manjoj mjeri zastupljeno vršnjačko nasilje, te prekršajna i lakša delikventna djela.

6.2. Mladi u riziku

Termin mladi u riziku u literaturi se upotrebljava na područjima psihologije, obrazovanja, medicine, socijalnog rada, te u raznim zakonskim regulativama. Ovim terminom stručnjaci označavaju osobu/pojedinca koji ima određene emocionalne probleme, te probleme prilagođavanja. Razlikuju pojmove niskog i visokog rizika – niski rizik opisuje se kao rizik koji donosi minimalnu štetu djetetu, a visoki rizik donosi ozbiljnu štetu u razvoju mlade osobe (Bašić, 2009). Bašić (2008. prema Biglan i sur. 2004) navodi kako se rizična ponašanja mladih treba

promatrati kao multiproblematična ponašanja, kod kojih se najčešće spominju antisocijalna i agresivna ponašanja, krađe, teški napadi i razbojništva.

Umjereno rizični mladi skupina su one osjetljive djece koja treba veliku potporu kako rizik ne bi bio produbljen u budućnosti. Označava skupinu koja je izvan škole i/ili povremeno napušta školu, povremeno piju, uključeni su u seksualne aktivnosti bez zaštite, te imaju suicidalne misli (Bašić, 2009)

Niskorizični mladi su skupina koja povremeno pije, te imaju seksualne aktivnosti sa zaštitom. Ova skupina ne posjeduje navedena rizična ponašanja, te nemaju socijalnih problema (Bašić, 2009).

Prediktori rizičnih ponašanja prema Bašić (2009) su:

-obitelj i njena nedostatna supervizija, nedostatak povezanosti, zlostavljanje i zanemarivanje, često seljenje

-škola i niska očekivanja uspjeha, loše ocjene, udaljavanje iz škole

-zajednica za koju je karakteristično siromaštvo i bande u okolini

-individualni prediktori tj. osjetljivost na utjecaj vršnjaka, nedovoljna socijalna kompetencija

Čimbenici rizika kod djeteta vidljivi su kroz neuspjeh u školi, opomene i ukore, izostajanje i ispisivanje iz škole, kaznena djela, prekršaje, stres i samoozljeđivanje.

Čimbenici rizika u obiteljskom i školskom okruženju vidljivi su kroz migracije stanovništva, rastave brakova, samohrano roditeljstvo, mnogobrojne obitelji, zlostavljanje i propusti u uzdržavanju djeteta (Bašić, 2008).

7. Tijek obrazovanja djece u zajednici

Članak 28. *Konvencije o pravima djeteta* (1989) navodi kako svoj djeci treba biti osigurano obvezno i besplatno osnovno obrazovanje s poticanjem na razvoj srednjoškolskog obrazovanja, te višeg i visokog obrazovanja s ciljem poticanja redovitog dolaska na nastavu i smanjenje stope ispisa djece iz škole. Također, članak 29. ističe kako obrazovanje djeteta treba usmjeriti prema razvoju djetetove osobnosti, nadarenosti, duševnih i tjelesnih sposobnosti s poštivanjem ljudskih prava i temeljnih sloboda kako bi se dijete pripremilo za odgovoran život u slobodnoj zajednici.

Djeca i mladi veliki dio vremena provode u školi, koja je, uz obitelj, mjesto brige za intelektualni, emocionalni, socijalni, moralni i tjelesni razvoj (Bilić, Zloković 2004). Škola djeluje kao potpora za pozitivan razvoj djeteta ukoliko u njoj postoji podržavajuća atmosfera, jasni disciplinski standardi, suradnje i povezanost u školi i izvan nje, te sigurno fizičko okruženje (Bašić, 2008. orema Kranželić Tavra, 2002). Bilić i Zloković (2004) navode neke od obilježja humane škole: nastavnici unutar škole prema učenicima iskazuju razumijevanje i brigu, učenici sigurno i otvoreno mogu razgovarati o svojim problemima, osiguravanje tjelesne i emocionalne stabilnosti za svakog učenika, razvijanje osjećaja pravde i slobode, poticanje na pozitivnu komunikaciju, uspostavljanje suradnje s roditeljima i drugim stručnim suradnicima.

Mladi koji se nalaze u skupini pojedinaca s problemima u ponašanju često pokazuju poteškoće na području obrazovanja, te im je potrebna potpora i poticaj u daljnjem školovanju kako ne bi ispali iz sustava obrazovanja i time si dodatno otežali pronalazak radnog mjesta u odrasloj dobi (Horvat, 2012). Školski neuspjeh u literaturi se ističe kao značajan prediktor delikventskog ponašanja. (Singer i sur. prema Williamsu i sur. 1997) Jedna od najčešće upotrebljivanih pedagoških mjera jest preseljenje u drugu školu, koje se izriče zbog izrazito grubog odnosa prema drugim učenicima, učiteljima, te drugim zaposlenicima (Bilić i Zloković, 2004).

Zapuštanje odgojno-obrazovnih potreba djeteta odnosi se na dijete koje nije na vrijeme upisano u školu, često izostaje s nastave, svakodnevno ili učestalo kasni u školu, ima veliki broj izostanaka. (Bilić i Zloković, 2004) Važnost obrazovanja pronalazi se u činjenici da većim stupnjem obrazovanja mlada osoba odustaje od ranijeg delikventnog ponašanja, dok su istovremeno manje obrazovne osobe podložnije manipulacijama, te se teže nose sa stresnim situacijama (Singer i sur. 2008. Prema Henry i sur. 1999).

7.1. Ponavljanje razreda

U literaturi često se navodi ponavljanje razreda, kao posljedica negativnih školskih postignuća. Tijekom srednjoškolskog obrazovanja, učenik može dvaput ponoviti razred, a isti razred može se ponavljati samo jedanput. U nastajanju ozbiljnijih akademskih poteškoća navode se četiri faze – rani akademski problemi, ponavljanje razreda, prebacivanje u posebne programe, te napuštanje škole (Singer i sur. 2008. prema Bašić i Kranželić-Tavra, 2004).

Singer i sur. (2008) kao primjer navode istraživanje koje je proveo Dautović 1999. u kojem je utvrdio kako učenici koji su u školi neuspješni pokazuju emocionalne smetnje poput anksioznosti,

straha od škole, krize autoriteta, te krize identiteta. Također, imaju lošu obiteljsku situaciju punu napetosti i svađa, loše odnose s roditeljima, te time rastu poteškoće u komunikaciji, slabe veze s drugim članovima obitelji, te njihovi roditelji rjeđe surađuju sa školom.

7.2. Bježanje iz škole

Bježanje iz škole svojevremeno je i nedopušteno udaljavanje iz odgojne sredine, te ga autori ističu kao snažan prediktor poremećaja u ponašanju. Različiti oblici bježanja s nastave obuhvaćaju učestalo kašnjenje na nastavu, izostanak s pojedinih nastavnih sati, napuštanje nastave prije njenog završetka, te cjelodnevno i višednevno izostajanje s nastave (Singer i sur. 2008. prema Uzelać, 1995). Bježanje se javlja u višim razredima osnovne škole, te tijekom srednjoškolskog obrazovanja, a najčešće se događa na polugodištima ili pred kraj školske godine.

Ukoliko učenik bježi sam, nastoji riješiti neki svoj osobni problem, dok je bježanje u grupi motivirano zajedničkim ciljem, pri čemu se članovi podređuju glavnim članovima grupe. Singer i sur. (2008) navode kako istraživanja pokazuju da iz škole češće bježe oni maloljetnici koji su mijenjali škole u nižim razredima, nego oni koji nisu imali takvu vrstu promjene za vrijeme adolescencije.

7.3. Napuštanje školovanja

Maloljetnici koje se naziva rizičnima češće napuštaju školu i teže ostvaruju jače socijalne veze (Singer i sur. 2008). Nacionalni program mjera za uvođenje obveznog školskog obrazovanja (NN 71/2007) donesen je zbog učestalog napuštanja srednjoškolskog obrazovanja na području Republike Hrvatske. Program nastoji poboljšati stope upisa mladih u srednje škole, bolju socijalnu uključenost, te donijeti bolje uvjete za rad nastavnika i stručnih suradnika. Mladi koji napuštaju školu manje zarađuju, veća je stopa nezaposlenosti, te je veća vjerojatnost da će primiti socijalnu pomoć nego njihovi vršnjaci koji nisu napustili školu (Bašić, 2008).

8. Ekološki model ljudskog razvoja

Urie Bronfenbrenner postavio je ekološki model ljudskog razvoja 1979. godine koji uzima u obzir cjelokupni kontekst dječjeg razvoja i odrastanja. Prema ekološkom modelu, dijete živi u ekološkom okruženju, odnosno koncentričnim strukturama koje su u interakciji. Svaki koncentrični krug predstavlja sustav ili podsustav. Sustavi i podsustavi sastavni su dijelovi života pojedinca

(Rezo,2016). Brohenbrennova ekološka teorija (Bašić, 1998. prema Brohenbrennerov, 1979) promatra pojedinca koji se razvija unutar niza konteksta življenja i vezanosti za okruženje drugih.

Prikaz sustava:

- 1) U *mikrosustavu* nalazi se dijete sa svojim individualnim osobinama, te najbližim osobama; njegova bliža i dalja obitelj, osobe iz vrtića i škole, susjedi.
- 2) *Mezosustav* predstavlja veze između pojedinih aspekata u mikrosustavu.
- 3) *Egzosustav* je socijalna struktura u kojoj dijete živi, zajedno sa svojom obitelji. Odnosi se na radnu i životnu okolinu roditelja i obitelji, značajke lokalne zajednice, socijalnu mrežu roditelja.
- 4) *Makrosustav* je najudaljeniji sloj u sustavu koji predstavlja karakteristike društva, ekonomske uvjete, kulturu, zakone i politiku (Rezo, 2016).

Obitelj, institucije, zajednica i vršnjaci su okružja u kojima dijete raste i razvija se, a ova okružja mogu imati pozitivan i/ili negativan utjecaj na pojedinca. Kod analiziranja relacija između obitelji i delikventnog ponašanja najčešće su predmet analize socijalni i ekonomski status obitelji (materijalni položaj, uvjeti stanovanja, stupanj obrazovanja, zaposlenost), sastav obitelji (velična obitelji, red rođenja djece, bračni status roditelja, obiteljska cjelovitost), odnosi u obitelji tj. kvaliteta odnosa između roditelja i djece, način odgoja, patološke, asocijalne i delikventne pojave u obitelji (Singer i sur. 2008).

8.1. Uloga roditelja i obitelji

U suvremenim kulturama obitelj je primarni agens socijalizacije, te predstavlja prvu socijalnu grupu unutar koje dijete stječe iskustvo u odnosima s drugima. Obitelj je biološko i socijalno zajedništvo utemeljeno u skladu s vrijedećim društvenim normama u najširem smislu riječi (Singer i sur. 2008. prema Mladenović, 1966). Obitelj treba ostvariti reproduktivnu, ekonomsku, emotivnu, zaštitnu i odgojno- moralnu funkciju.

Ferić Šlehan (2008. prema Ferić, 2002a) obitelj definira kao primarnu socijalizacijsku jedinicu, te najvažniji kontekst za prevenciju mnogih problema, poremećaja i bolesti. Utjecaj obitelji smanjuje se odrastanjem i uključivanjem djeteta u druge socijalne grupe. Njen utjecaj započinje u ranoj dobi djetinjstva, posebice zbog djetetove ovisnosti i emocionalne povezanosti s roditeljima. Dvije

temeljne funkcije obitelji su primarna socijalizacija djece i stabilizacija odraslih članova društva. (Matić, 2003).

Članak 18. *Konvencije o pravima djeteta* (1989) ističe načela zajedničke roditeljske odgovornosti, prema kojima roditelji ili zakonski skrbnici snose najveću odgovornost za odgoj i razvoj djeteta, te je dobrobit djeteta njihova temeljna briga, uz pruženu pomoć države kako bi oni mogli ispuniti svoju dužnost prema djetetu.

U ranom djetinjstvu i predškolskoj dobi dijete treba tjelesnu i emocionalnu sigurnost te brigu od strane roditelja i zdrave i poticajne obitelji. Emocionalna potpora i brižnost roditelja posebice je važna u školskoj dobi (Đuranović, 2013). Đuranović (2013. prema Cookston, 1999) ističe kako adolescenti bez nadzora su u povećanom riziku od problema u ponašanju. Također, samohrani roditelj nije u mogućnosti nadzirati adolescenta kao što su za to sposobna dva roditelja. Coleman i Karraker (1998) ističu samo-učinkovitost roditelja kao zaštitni čimbenik u obitelji.

Ferić Šlehan (prema Harachi, 2000) navodi karakteristike dobrog vođenja obitelji:

- 1) Roditelji moraju imati jasna očekivanja, moraju znati kakva ponašanja žele, te njihovoj djeci mora biti jasno zašto to žele
- 2) Roditelji moraju biti usmjereni na dobru superviziju ponašanja (ponašaju li se djeca u skladu s roditeljskim očekivanjima
- 3) Roditelji trebaju priznavati pozitivna ponašanja te odrediti posljedice za neprihvatljiva ponašanja djece.

Obiteljske prilike maloljetnih delinkvenata izučavaju se kao etiološki čimbenik razvoja neprihvatljivog, antisocijalnog i delinkventnog ponašanja djece i maloljetnika. Polazi se od socijalizacijskih funkcija obitelji u razvoju ličnosti, odgoju, učenju ponašanja te pružanju mogućnosti djeci za pravilan razvoj (Mikšaj-Todorović i sur. 2006). U posljednja dva desetljeća znanstvenici i istraživači bave se istraživanjem rizičnih i zaštitnih čimbenika u obiteljskom okruženju koji utječu na pozitivan razvoj, odnosno koji dovode do negativnih izlaza za djecu i mlade. Mnoga istraživanja daju empirijske dokaze koji povezuju obiteljsko funkcioniranje s raznim oblicima rizičnih ponašanja u koja se adolescenti upuštaju ili već razvijenim oblicima poremećaja u ponašanju (Ferić, 2008. prema Mulvey, Arthur i Reppucci, 1997). Konzistentno roditeljstvo i

pozitivna interakcija u obitelji dovode do manjeg stresa kod djece i mladih, te do veće bliskosti u obitelji (Ferić Šlehan prema Brounstein, Zweig i Gardner, 1998).

Mikšaj-Todorović i sur. (2006. prema Loeber i Stouthamer, 1992) prikazuju rezultate opsežne studije o obiteljskim prilikama kao prediktorima poremećaja u ponašanju maloljetnika i maloljetničke delinkvencije. Rezultati kao najsnažnije prediktore delinkvencije mladih ističu poremećene odnose u obitelji, slabo nadgledanje djece, slabu uključenost roditelja u odgoj djece, antisocijalno ponašanje roditelja te mnogobrojnost članova obitelji. Istraživanja (Franz, 2003. prema Quinton i Rutter, 1984) su pokazala da su majke čija su djeca smještena u domove imale poteškoće u ulozi roditelja, nisu iskazivale toplinu, bile su neosjetljive na djetetov stres, većina je bila u nestabilnim partnerskim odnosima, često su imala veći broj djece, te je primijećena učestalost psihijatrijskih poremećaja, depresije i anksioznosti.

Slične faktore ističe i Franz (2003) koja naglasak stavlja na odnose u primarnoj obitelji, zlostavljanje, zanemarivanje, obiteljsko nasilje, zloupotreba alkohola i droga, siromaštvo, poteškoće majki u ulozi roditelja (Franz, 2003). Istraživanja (Franz, 2003. prema Quinton i Rutter, 1984.) su pokazala da su majke čija su djeca smještena u domove imale poteškoće u ulozi roditelja, nisu iskazivale toplinu, bile su neosjetljive na djetetov stres, većina je bila u nestabilnim partnerskim odnosima, često su imala veći broj djece, te je primijećena učestalost psihijatrijskih poremećaja, depresije i anksioznosti.

Prema istraživanju Bašić i Žižak (1994) povezanost članova obitelji, emocionalna pripadnost i jasna struktura i pravila dovode do socijaliziranosti očekivane za dob. S druge strane, nedostatak komunikacije i neefikasna komunikacija dovode do odsutnosti interesa. Neiskrena komunikacija uz odsustvo pozitivnih poruka potiču predelikventno i delikventno ponašanje, neuspjeh u školi, te otpor prema autoritetima i formalnu nedisciplinu. Karakteristike djece kod kojih vidljivo izostaje roditeljski nadzor, prema Bašić i Zloković (2004) su nekulturno ponašanje, privlačenje pozornosti na sebe, upotrebljavanje nepristojnih riječi (jer misle da im je sve dopušteno), pogrdno reagiraju na komentare učitelja i drugih odraslih osoba, primijećeno je da dijete puši i često od nepoznatih ljudi traži cigarete, uočeno je da konzumira alkohol i druge opijate, iznuđuje novac od vršnjaka i odraslih osoba.

Bašić i Zloković (2004) također navode i karakteristike koje se pripisuju nezainteresiranim i nedovoljno uključenim roditeljima. Navode činjenice poput manjka sudjelovanja u aktivnostima

slobodnog vremena (poput šetnje, izleta, razgovora), ne pokazuju zainteresiranost za dijete i malo vremena provode s njim, ne poznaju niti se zanimaju za djetetove prijatelje, nisu upućeni gdje im dijete odlazi prije/poslije škole, te nisu zainteresirani za djetetov uspjeh, ponašanje i osobne probleme.

Aspekti obiteljskog života poput socio-ekonomskog statusa, atmosfera u obitelji i odgojni stilovi roditelja imaju utjecaj na formiranje ličnosti i ponašanje djeteta. Negativan utjecaj na razvoj imaju poremećeni odnosi unutar obitelji, koji mogu biti pokretači ili posljedice obrazaca socijalno patološkog ponašanja odraslih članova obitelji, poput alkoholizma, skitnje i kriminaliteta. (Sladović Franz prema Kovčo, 2000).

8.2. Socioekonomski status obitelji

Općeprihvaćeno stajalište dugi niz godina jest da mladi delikventi najčešće dolaze iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa, te iz necjelovitih obitelji (Singer i sur. 2008).

Siromaštvo i posljedice rata u Hrvatskoj ističu se kao dva bitna obilježja suvremenog hrvatskog društva koja imaju nepovoljan utjecaj na pravilan psihosocijalni razvoj djece. Siromaštvo nije obilježje samo obitelji, nego cjelokupnog okruženja koje se odražava na sve segmente društva, pa tako i na kvalitetu obiteljskog života (Sladović Franz, 2003).

Ekonomske teškoće unutar obitelji vezane su uz cjelokupni dječji razvoj, tako što potiču tjelesne i zdravstvene teškoće, zastoj u kognitivnom, socijalnom i emocionalnom razvoju, teškoće u obrazovanju, što u cjelini negativno djeluje na život djece i njihovo funkcioniranje u budućnosti (Rezo, 2016).

Siromašne obitelji nisu u stanju zadovoljiti određene potrebe svoje djece, te zbog materijalnih briga roditelji mogu zanemariti pedagoške zadaće, pokazuju frustraciju ispred djece (Singer i sur. 2008. prema Dobrenić i sur. 1975).

Djeca koja odrastaju u težim ekonomskim uvjetima imaju veću vjerojatnost izgubiti godinu školovanja, pohađati posebne oblike obrazovanja ili napustiti školovanje (Rezo 2016. prema McLoyd, 1998.). Loši uvjeti stanovanja potiču djecu da više vremena provode van kuće, a tako raste mogućnost negativnog utjecaja vršnjaka s kojim se susreću van roditeljskog doma (Singer i sur. 2008. prema Dobrenić i sur. 1975).

Uz ispodprosječni materijalni status, Bulat i sur. (2019) kao prediktor normativno nepoželjnih ponašanja navode iznadprosječne financijske mogućnosti obitelji. Taj podatak objašnjuju činjenicom kako dobrostojeći i prezaposleni roditelji imaju manje vremena da ga posvete svojoj djeci, što dovodi do slabijeg nadzora i povećanje eksternaliziranih problema. Zaposlenost jednog, odnosno oba roditelja, pridonosi boljoj ekonomskoj situaciji unutar obitelji. S druge strane, zaposlenost oba roditelja može imati negativan utjecaj tako što roditelji pronalaze manje vremena koje mogu posvetiti svojoj djeci (Singer i sur. 2008. prema Dobrenić i sur. 1975).

9. Razdoblje adolescencije

Adolescencija je razdoblje između 11. i 21. godine života u kojem se događaju razne tjelesne, emocionalne, intelektualne i socijalne promjene, često praćene buntovništvom, naglim promjenama raspoloženja, unutrašnjim sukobima i sukobima s okolinom. U nastojanju da se približe odraslom svijetu, adolescenti često ulaze u rizična ponašanja, te im je stoga potrebna podrška kroz proces odrastanja (Vlah i sur. 2018).

„Adolescent nije više dijete, a nije ni odrasla osoba. Najčešće ni on sam ne zna tko je, zna samo da je zbunjen, izgubljen, nesiguran, ranjiv, razdražljiv, labilan, povodljiv. O svemu zna po nešto, a ni o čemu sve. Više bi htio nego što bi mogao. Redovito zna što neće, a ne zna što hoće. Obezvrjeđuje iskustva odraslih, a svoja još nema. Svega mu je dosta i istodobno mu ničega nije dosta“ (Đuranović, 2013. prema Torre, 2001).

9.1. Adolescenti i vršnjaci

Kako dijete odrasta, smanjuje se utjecaj roditelja i primarnih skrbnika, dok istovremeno raste utjecaj prijatelja i vršnjaka. Prema Šincek i Ajduković (2012) adolescent u grupi vršnjaka nastoji pronaći sebe, korigira svoj izgled i ponašanja kako bi bio prihvaćen. U ovom razdoblju važno je prihvaćanje od strane vršnjačke grupe jer mišljenjem/komentarima društva, adolescent gradi pozitivnu/negativnu sliku o sebi. Ukoliko su adolescenti neprihvaćeni, povećava im se nesigurnost, osamljenost, te smanjuje samopouzdanje. Model samoizbora tvrdi kako su adolescenti skloni birati prijatelje koji s njima dijele slične stavove i ponašanja (Livazović, 2017. prema Wigfield i sur., 2011). Primjer su rizična djeca, koja često doživljavaju odbacivanje od strane nerizičnih vršnjaka, što potiče intenzivnija druženja s rizičnim vršnjacima. Adolescent samostalno odlučuje kojoj će se vršnjačkoj skupini pripadati – onoj koja potiče pozitivne i društveno prihvatljive obrasce ponašanja, ili onoj koja je sklonija rizičnim aktivnostima, a da bir

vršnjačke skupine kojoj će se priključiti ovisi o karakteristikama njegove ličnosti i o obiteljskom okruženju (Đuranović, 2014).

Adolescenti unutar grupe zadovoljavaju svoju potrebu za pripadanjem, razumijevanjem, sigurnošću, ljubavlju i zabavom. Tijekom rane adolescencije vršnjačke grupe su obično istospolne, a tijekom srednje i kasne adolescencije one postaju spolno miješane, u kojima uče kako se odnositi prema suprotnom spolu (Đuranović, 2014. prema LaGreca i Mackey, 2007).

Adolescenti često mijenjaju vlastito ponašanje pod pritiskom vršnjaka kako bi se uklopili u skupinu. To se događa iz razloga što je tinejdžerima stalo do mišljenja prijatelja, pa tako slijede skupinu kako bi izbjegli moguće odbacivanje (Forko i Lotar, 2012).

Forko i Lotar (2012. prema Lerner i Steinberg, 2004) objašnjavaju kako su pred adolescente postavljena različita očekivanja i zahtjevi od strane roditelja, učitelja i vršnjaka. Vršnjačku grupu definiraju kao posebnu malu grupu u kojoj su članovi emocionalno povezani kao i u obiteljskoj grupi (prema Rot, 1983). Naglašavaju kako i sama prisutnost vršnjaka predstavlja utjecaj na pojedinca jer prisutnošću drugih dolazi do preispitivanja vlastitih odluka stavova i može dovesti do promjene ponašanja.

9.2. Prijateljstva tijekom adolescencije

Prva prava prijateljstva formiraju se upravo u vrijeme adolescencije, a kriterij za izbor prijatelja nisu više vanjski izgled i popularnost neke osobe, nego njen karakter i slični interesi. U adolescentskim prijateljstvima ističu se razlike s obzirom na spol. Tako su djevojačka prijateljstva većinom istospolna i karakteriziraju ih intimnost, brižnost i povjerenje, a muška prijateljstva obilježena su natjecateljskim stavom, rizičnim aktivnostima, te uzbuđenjem (Đuranović, 2014. prema Perry i Pauletti, 2011).

Adolescent samostalno odlučuje kojoj će se vršnjačkoj skupini pripadati – onoj koja potiče pozitivne i društveno prihvatljive obrasce ponašanja, ili onoj koja je sklonija rizičnim aktivnostima, a da bir vršnjačke skupine kojoj će se priključiti ovisi o karakteristikama njegove ličnosti i o obiteljskom okruženju. (Đuranović, 2014)

9.3. Vršnjački pritisak

Vršnjački pritisak definira se kao sastavni dio socijalizacije i grupnih odnosa, te kao oblik vršnjačkog utjecaja u kojem dolazi do direktnog izražavanja napora članova grupe da propišu

određene stavove ili aktivnosti, te ograničavaju drugačije, neprihvatljive, stavove ili aktivnosti (Forko i Lotar 2012. prema Brown, 2004).

Forko i Lotar (2012. prema Bukowski i sur. 2008) navode da podložnost vršnjačkom pritisku ovisi o tome kako adolescent doživljava sebe, svoje vršnjake, te normama društva u kojem živi. Dvije situacije koje motiviraju djecu da postanu slična svojim vršnjacima su neimanje prijatelja i nisko samopoštovanje, iz razloga što je jedna od čovjekovih važnih potreba ona za prijateljima, stoga djeca postaju sličnija onima s kojima žele sklopiti ili održati prijateljstvo.

9.4. Slobodno vrijeme

Matijašević i Maglica (2022, prema Caldwell i Faulk 2013) navode tri domene slobodnog vremena – osobno, društveno i ekološko. Domene se odnose se na ulogu slobodnoga vremena u životu pojedinca.

Osobno slobodno vrijeme jest način na koji pojedinac proživljava i doživljava aktivnost u kojoj provodi vrijeme i kako ono utječe na subjektivnu dobrobit, akademska postignuća, emocionalne kompetencije i vještine donošenja odluka.

Društveno slobodno vrijeme odnosi se na interakciju pojedinca i grupe.

Ekološko slobodno vrijeme odnosi se na mjesto na kojem se aktivnosti provode, što ovisi o vrsti aktivnosti. Matijašević i Maglica ističu kako se domene moraju promatrati kao cjelina, kako bismo dobili širu sliku provođenja slobodnog vremena.

Matijašević i Maglica (2022. prema Kuykendall i sur. 2018) smatraju kako je slobodno vrijeme od presudnog značenja za životno zadovoljstvo. Ono doprinosi kvaliteti života zbog intrinzične motivacije i slobode u izboru. Problem može nastati ako motivacija nije intrinzična nego pojedinac bira aktivnost zbog toga što nema ništa drugo raditi, a tada je benefit aktivnosti upitan.

Navode podjelu na nestrukturirane i strukturirane aktivnosti slobodnog vremena. Nestrukturirane aktivnosti odnose se na provođenje vremena bez plana i rasporeda u kojem su djeca većinom bez nadzora. Primjeri su druženje s prijateljima, gledanje TV-a, igranje virtualnih igara.

Viša razina strukturiranih aktivnosti su primjerice uključivanje u sportska udruženja, klubove, radionice vođene pod stručnim nadzorom kvalificirane osobe, glazbene škole i slično. Ovakve vrste aktivnosti su organizirane kao izvanškolske aktivnosti.

Pozitivni i negativni vršnjački utjecaji događaju uglavnom u slobodno vrijeme adolescenta. Slobodno vrijeme treba kontrolirati i korisno usmjeriti (Đuranović, 2013. prema Previšić, 2000), jer uključivanje u izvanškolske aktivnosti smanjuje rizik od za razvoj poremećaja u ponašanju i drugih problema (Bašić, 2008).

Slobodne aktivnosti koje su dostupne mladima iz doma ne bi trebale služiti samo kao razonoda; to bi trebale biti aktivnosti u kojima se dijete može osloboditi napetosti (Kiehen, 1998).

Prema Godišnjem planu Centra Split (2023) u slobodnom vremenu mladi su motivirani na uključivanje u slobodne aktivnosti u ustanovi (likovna, sportska, glazbena grupa) i izvan nje (odlazak na kulturno-umjetnička događanja, kino, kazalište, sportski tereni, organizacija izleta).

9.5. Utjecaj medija i društvenih mreža

Interakcija u online okruženju dio su svakodnevnice mladih.

U istraživanju koje su proveli Buljan Flander i sur. (2020) u 24 škole na području Republike Hrvatske, 1838 adolescenata ispunilo je upitnik o korištenju društvenih mreža, a rezultati pokazuju kako najviše sudionika koristi YouTube (98%), zatim Instagram (92,4%), WhatsApp (88,8%), Snapchat (63,2%), Facebook Messenger (50,3%) te Facebook (42,2%).

Vejmelka i sur. (2017) analizirali su aktivnosti 352 adolescenta u 9 nasumično odabranih srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Podaci istraživanja pokazali su da, kada su na internetu, mladi najčešće slušaju glazbu, posjećuju razne društvene mreže, razmjenjuju instant poruke te gledaju filmove i videa (u prosjeku 2 do 3 sata dnevno).

Mnoga istraživanja ističu pozitivnu stranu djelovanja medija, poput učenja novog sadržaja, razvijanja mašte i kreativnosti, komunikacije s prijateljima), druga ukazuju na negativne strane, poput povećanja otuđenosti među mladima, smanjenje fizičke aktivnosti, te poticanje na destruktivno ponašanje (Maksimović i Petrović, 2014) Rezultati istraživanja koje su proveli nad skupinom od 110 adolescenata pokazali su da adolescenti koristeći internet i društvene mreže razvijaju antisocijalno ponašanje, nasilje i agresiju. Također, ističu kako adolescenti koriste medije kako bi se ugledali na poznate zvijezde koji koriste medije za samopromociju.

Livazović (2012) u svom istraživanju kao negativne strane medija i društvenih mreža navodi nasilje (31,5%), akcijske sadržaje i horor filmove (47%). S druge strane, vijesti redovito gleda 25% ispitanika, obrazovne programe 20%, dokumentarce 44,5%, a kulturni program 11% mladih.

Općenite informacije o zdravlju, seksualnosti, spolnosti i reproduktivnom zdravlju mladi pronalaze na internetu zbog brzine pristupa i anonimnosti koja je važna kada je u pitanju ta vrsta informacija (Kolarić, 2022. prema Dorado i sur. 2019).

Zanimajući se za razlike u aktivnostima na društvenim mrežama između djevojaka i mladića, Livazović (2012) navodi kako razlike nisu utvrđene na području uporabe medija i cyber zlostavljanja. Razlike se pokazuju u negativnim obrazovnim sadržajima koje više koriste mladići, dok djevojke više privlače zabavni sadržaji, nezadovoljnije su izgledom vlastitog tijela, češće prikazuju poremećaje u prehrani, te izražavaju veću ovisnost o medijima i strah od mišljenja mladića i okoline.

10. Model socijalnog razvoja

Model socijalnog razvoja (Livazović, 2012. prema Petraitis, Flay i Miller, 1995) objašnjava podrijetlo delikventskog ponašanja koje se javlja tijekom djetinjstva i adolescencije. Ovaj model koristi se za predviđanje hoće li dijete/adolescent razviti delikventno ponašanje, te hoće li razvojem iskazati prosocijalne ili antisocijalne obrasce ponašanja. Livazović (2012. prema Hawkins i Weis, 1985) ovaj model definira kao spoj teorije socijalne kontrole i teorije socijalnog učenja. Navodi kako se pozitivna socijalizacija postiže uključenošću u aktivnostima mladih u zajednici. Ovaj model ističe 4 socijalizacijske sfere - uključivanje u aktivnosti s drugima, stupanj uključenosti i aktivnosti, vještine potrebne za sudjelovanje u interakciji i pozitivnu podršku u aktivnostima i interakciji. Stručnjaci modela tvrde kako je nužno osigurati uvjete obiteljske, susjedske, školske i vršnjačke kohezije kako bi se smanjio rizik od ovisničkog i delikventskog ponašanja.

10.1. Socijalizacija

Kako je navedeno u prethodnom poglavlju, Livazović (2012) naglašava pojam socijalizacije, koja se postiže uključenošću mladih.

Prema članku 49. *Pravilnika o vrsti i djelatnosti doma socijalne skrbi* (2009) socijalizacija (odgoj) je priprema korisnika na smještaj u ustanovu, upoznavanje s kućnim redom, izrada i provođenje individualnog programa rada s korisnikom, pružanje pomoći u izboru zanimanja, smještaj u

odgojnu skupinu, socijalizacija kroz programe grupnog rada, provođenje programa slobodnih aktivnosti

Ostala područja socijalizacije:

- 1) Razvijanje navika – poticanje zdrave prehrane, sudjelovanje u pripremi jelovnika i u pripremi obroka, kulturno ponašanje tijekom jela, održavanje osobne higijene, održavanje odjeće i obuće, razvijanje radnih navika, održavanje čistoće stambenog prostora i okoliša doma, planiranje obveza, te razvijanje kulturnih navika
- 2) Slobodno vrijeme – motiviranje za uključivanje u slobodne aktivnosti u skladu s željama i mogućnostima djeteta, organizacija i provođenje slobodnih aktivnosti u ustanovi, motiviranje na uključivanje u klubove i radionice izvan ustanove, organizacija odlaska na kulturno-umjetnička događanja izvan ustanove
- 3) Poticanje i praćenje kontakata s roditeljima – praćenje učestalosti susreta i druženja s roditeljima, te suradnja s nadležnim centrima za socijalnu skrb i drugim ustanovama
- 4) Sociopedagošku podrška – primarna i sekundarna prevencija, dijagnosticiranje, rana intervencija i tretman
- 5) Razvijanje interesno-kreativnih aktivnosti (razvijanje interesa za aktivnosti, poticanje inicijativnosti i kreativnosti, uključivanje u aktivnosti slobodnog vremena)
- 6) Emocionalni razvoj (odnos prema sebi, prepoznavanje, izražavanje i kontrola emocija, prihvaćanje odgovornosti, odnos prema drugima
- 7) Socijalna interakcija – razvijanje grupnih odnosa, prihvaćanje suradnje, prevladavanje sukoba; odnos prema imovini, okolini i društvenim vrijednostima lokalne i šire zajednice

S druge strane, socijalno izolirano dijete često je izvan skupine vršnjaka, nepoželjno u zajedničkim aktivnostima, druženjima, izletima, a u razredu često sjedi samo (Bilić, Zloković, 2004). Tasić-Bouillet (1997. prema Hoge i sur. 1994) navodi kako je antisocijalni stav prediktor delikventnog ponašanja.

10.2. Problemi u ponašanju tijekom adolescencije

Brojni nazivi koriste se za opisivanje problema u ponašanju, poput odstupanja u ponašanju, rizično, devijantno, disocijativno, asocijalno, neprihvatljivo, kriminalno ponašanje, poremećaji emocija i ponašanja i dr. (Horvat, 2012). Slično navodi i Đuranović (2014) koji ističe kako brojni pedagozi, psiholozi, sociolozi i drugi stručnjaci nailaze na poteškoće pri definiranju pojma rizičnih ponašanja. Kao česte sinonime upotrebljavaju se pojmovi smetnje ponašanja, poremećaji u ponašanju, društveno neprihvatljivo ponašanje, asocijalno ponašanje, devijantno ponašanje, ometajuće ponašanje, delinkventno ponašanje, djeca s teškoćama u ponašanju, odgojna zapuštenost, prijestupničko ponašanje i sl. (Đuranović, 2014).

Singer i sur. (2008) ističu definicije T. Dobrenić i V. Poldrugač, te definiciju koju navodi S. Uzelac.

Prema prvoj definiciji poremećaji u ponašanju skupni su naziv za pojave biološke, psihološke i socijalne geneze koje nepovoljno utječu na pojedinca, te na njegovu obitelj, školu i širu zajednicu (prema Dobrenić i Poldrugač, 1974). Prema drugoj definiciji poremećaji u ponašanju su ona ponašanja koja znatno odstupaju od uobičajenih ponašanja, te pri tom iziskuju dodatnu stručnu pomoć (prema Uzelac, 1995). Dragojević (prema Koller-Trbović, Žižak i Jeđud Borić, 2011) probleme u ponašanju definira kao krovni pojam za kontinuum oblika ponašanja od jednostavnijih, manje težine i opasnosti/štetnosti za sebe ili druge, do onih definiranih i/ili sankcioniranih propisima, koji dovode do težih posljedica i potrebama za tretmanom.

Za vrijeme adolescencije dolazi do promjena u tjelesnom, kognitivnom, emocionalnom i socijalnom aspektu funkcioniranja, stoga je period adolescencije vrijeme rizika za pojavu poteškoća u psihosocijalnoj prilagodbi. Iako mnogi mladi prolaze kroz ovaj period s malo teškoća, dio mladih se susreće sa problemima koji nepovoljno utječu na njihov daljnji psihosocijalni razvoj (Macuka, 2016).

Mladi s problemima u ponašanju naziv je za skupinu mladih osoba koja je u pojačanom riziku od socijalnog isključivanja i drugih problema u ponašanju (Horvat, 2012). Oni se mogu primijetiti u lošim odnosima s bližnjima i socijalnom okolinom, u poteškoćama prehrane, spavanja, laganja, skitnje, agresivnosti, nasilja, provala, paljevina i drugih oblika asocijalnog, antisocijalnog i kriminalnog ponašanja (Horvat, 2012).

Ricijaš (2006. prema Dryfoosova 1997) prikazuje kategorije mladih s obzirom na prisustvo rizičnog ponašanja:

- vrlo visoko rizični mladi (10%) – posjeduju veći broj poremećaja u ponašanju, bili su u maloljetničkim zatvorima ili su počinili ozbiljno kazneno djelo, napustili školu, konzumirali teške droge, prekomjerno piju, puše, seksualno su aktivni bez zaštite (s naglaskom da većina pokazuje više nabrojanih ponašanja)
- visoko rizični mladi (15%) – sudjeluju u istim ponašanjima kao i vrlo visoko rizični mladi, ali s malo nižim frekvencijama. Učinili su kaznena djela, konzumiraju alkohol, cigarete, marihuanu, uključeni su u nezaštićene seksualne aktivnosti i nalaze se izvan škole. Većina mladih iz ove skupine mladih pokazuje dva ili tri navedena ponašanja
- srednje rizični mladi (25%) – nazivaju se eksperimentatori koji čine minimalna kaznena djela, konzumiraju lake droge u nekim prilikama, seksualno su aktivni, ali sa zaštitom, te su godinu dana izvan škole; većina ima samo jedno od gore navedenih ponašanja
- nisko rizični mladi (50%) – nisu se sreli s delinkventnim činom, ne zlorabljuju drogu, nisu seksualno aktivni, povremeno piju alkohol, nekolicina zaostaje za vršnjacima u školi prema datumu rođenja ili iz razvojnih razloga, te imaju minimalan rizik od negativnih posljedica

11. Rizični čimbenici

Rizični čimbenici definiraju se kao karakteristike, varijable i opasnosti koje, ukoliko su prisutne kod pojedinca, povećavaju vjerojatnost od pojave poremećaja u ponašanju (Bašić, 2008. prema Mrazek i Haggerty, 1994).

Čimbenike možemo podijeliti na poveznike, prediktivne rizične čimbenike, te kauzalne čimbenike. Poveznici su oni čimbenici koji su povezani s pojavom rizičnog ponašanja, prediktivni prethode problematičnim ponašanjima, a kauzalni čimbenici su oni koji mogu biti dokazani kroz eksperimente i intervencije, te pokazuju da vode prema promjenama u ponašanju (Bašić, 2008).

Rizični čimbenici za dječju delikvenciju (Bašić, 2008. prema Howell, 2003) odnose se na težak temperament, impulzivnost, hiperaktivnost, povlačenje, te nisku inteligenciju.

Primjeri čimbenika (prema Bašić, 2008):

- 1) Školski čimbenici – slaba akademska postignuća, slabe veze sa školom, niska motivacija za školu, slaba organizacija i funkcioniranje škole
- 2) Vršnjački čimbenici – odbacivanje, povezanost s delikventnim vršnjakom i/ili braćom i sestrama, koji su delikventi
- 3) Čimbenici sustava – siromašno i dezorganizirano susjedstvo, prikazivanje nasilja u medijima
- 4) Obiteljski čimbenici – roditeljsko antisocijalno i delikventsko ponašanje, slaba supervizija, fizičko kažnjavanje, jednoroditeljske i velike obitelji, nezaposlenost članova obitelji, niska stopa obrazovanja roditelja

11.1. Zaštitni čimbenici

Zaštitni čimbenici predstavljaju određene socijalno-ekonomske i kulturne čimbenike, koji pružaju pomoć djeci u zaštiti od delikventnog ponašanja. Nalaze se u individualnim karakteristikama djeteta (inteligenciji, otpornosti), povezanosti s obitelji i vršnjacima, pozitivnim vjerovanjima i dobrom komunikaciji s vršnjacima. Oni smanjuju šanse za razvijanje poremećaja u ponašanju, što uključuje dobru inteligenciju, temperament, dobar odnos s roditeljima, vršnjacima, drugim članovima obitelji (Bašić, 2008).

Pregled zaštitnih čimbenika, prema Bašić (2008):

- 1) Obiteljski čimbenici – pozitivna uloga odraslih, dobra komunikacija unutar obitelji, jasna pravila, vrijeme provedeno s obitelji
- 2) Školski čimbenici – povezanost sa školom, sudjelovanje u školskim aktivnostima.
- 3) Čimbenici u zajednici – povezanost sa zajednicom, jasne norme i vrijednosti, odsutnost oružja
- 4) Individualni čimbenici – pozitivna grupa vršnjaka, komunikacijske vještine i vještine rješavanja problema, pozitivna slika o sebi, empatija i preuzimanje odgovornosti za svoje postupke.

Važno je istaknuti da ni jedan čimbenik rizika ili zaštite nije sam odgovoran za negativne ishode mladih. Rizično ponašanje rezultat je interakcije između više čimbenika rizika ili zaštite. Fokus na rizične čimbenike događa se jer su stručnjaci utvrdili kako postoje višestruki čimbenici povezani s

problemima u ponašanju, a učinci tih čimbenika često se multipliciraju, te određeni čimbenici mogu biti povezani s više različitih problema (Bašić, 2008. prema Durlaku, 1995.).

12.Devijantno ponašanje

Prema Matić (2003) okvir definicije devijantnosti je promjenjiv i primjenjiv po slobodnoj volji onog pojedinca koji definira konkretnu društvenu situaciju u kojoj razlikuje devijantno i nedevijantno ponašanje. Devijantnim se naziva svako djelovanje koje odstupa od normi i vrijednosti, koje su prihvaćene unutar zajednice.

Prema socijalizacijskoj teoriji, devijantnost, kao i svako drugo djelovanje se uči, odnosno devijantne norme i vrijednosti se usvajaju procesom socijalizacije (Matić, 2003).

Matić (2003. prema Mc Caughy, 1985) navodi karakteristike devijantnog ponašanja:

- 1) Devijantno ponašanje jest naučeno, tj. devijantnost nije naslijeđena, niti je rezultat manjka inteligencije ili oštećenja mozga
- 2) Naučeno je u interakciji s drugima u procesu komunikacije

12.1. Pojam delikvencije

Proučavajući literaturu vezanu uz odgojne domove, autori često koriste pojam delikvencije i delikventnog ponašanja, te ga često vežu uz teme odgojnih domova. Maloljetnička delinkvencija predstavlja jedan od najznačajnijih društvenih problema današnjice, koja sa sobom donosi negativne emocionalne, fizičke i ekonomske posljedice (Mikšaj-Todorović, i sur., 2006. prema Tarolla i sur. 2002).

Pojam delikvencije mladih odnosi se na osobe koje su osumnjičene prije dvadeset prve godine života počinile za neko kazneno djelo (Singer i sur. 2008).

Kaznenopravni poredak Republike Hrvatske razlikuje među delikventima tri dobne skupine:

-djecu koja za vrijeme provedbe kaznenog djela nisu navršila četrnaest godina

-maloljetnike u dobi od četrnaest do osamnaest godina,

-mlađe punoljetne osobe u dobi između osamnaeste i dvadeset prve godine.

Singer i sur. (2008.) dali su pregled dobne strukture osumnjičenih mladih, te zaključili da se struktura znatno razlikuje s obzirom na vrstu počinjenog kaznenog djela. Pri tom su utvrdili da

djecu nalaze dvaput više među mladim počiniteljima imovinskih kaznenih djela, te znatno manje među osumnjičenima za kaznena djela nasilja. Maloljetnika ima najviše kod počinjenih imovinskih kaznenih djela, a najmanje među onim osumnjičenim za zlouporabu droga. Osumnjičeni za zlouporabu droga najčešće su mlađi punoljetnici.

12.2. Vrsta kazne s obzirom na dob počinitelja kaznenih djela

Zakon o sudovima za mladež donesen je od strane Hrvatskog sabora 19. Rujna 1997. godine na prijedlog Vlade Republike Hrvatske. Zakon sadržava odredbe za mlađe počinitelje kaznenih djela u materijalnom kaznenom pravu, odredbe o sudovima, o kaznenom postupku i o izvršenju sankcija te propise o kaznenopravnoj zaštiti djece i maloljetnika. Zakon predviđa da odjeli za mladež i državna odvjetništva imaju stručne suradnike, socijalne pedagoge i socijalne radnike (Singer i sur. 2008. prema čl.42.ZSM).

Osobe koje u vrijeme izvršenja kaznenog djela nisu navršile 14 godina, odnosno djeca, nisu kazneno odgovorne, te se prema njima ne može voditi kazneni postupak, niti im mogu biti izrečene sankcije predviđene Zakonom o sudovima za mladež. Kazneni zakon Republike Hrvatske određuje da nema primjene kaznenog zakonodavstva prema djetetu koje je počinilo kazneno djelo prije četrnaeste godine života (Singer i sur. 2008. Prema čl.10. KZ).

Čak i kada maloljetnik pokazuje simptome poremećaja u ponašanju, da je podložan socijalnopatološkim pojavama i da je veliki stupanj vjerojatnosti da će ubuduće činiti kaznena djela, sankcije kaznenog prava ne mogu biti primijenjene ukoliko osoba nije zaista učinila neko kazneno djelo (Singer i sur. 2008).

Prema Članku 8. Zakona o sudovima za mladež, sud pri odabiru odgojne mjere uzima u obzir maloljetnikovu dob, tjelesnu i duševnu razvijenost, duševne osobine, osobne sklonosti, težinu i narav počinjenoga djela, okolnosti u kojima je djelo počinjeno, ponašanje nakon počinjenog djela i osobito je li, ukoliko je mogao, pokušao spriječiti nastupanje štetne posljedice ili nadoknadio počinjenu štetu. Uz to sud uzima u obzir njegove životne uvjete, zdravstveno stanje, obiteljske prilike, obrazovanje i odgoj, je li i prije počinio kaznena djela i je li mu već bila izrečena maloljetnička sankcija (NN 84/11).

12.3. Činitelji koji utječu na razvoj delikventnih aktivnosti

Tretman maloljetnih delinkvenata je višedimenzionalan proces i ovisi o nizu činitelja (Tasić-Bouillet, 1997). Kao činitelje koji značajno utječu na razvoj delikventnih aktivnosti mladih Singer i sur. (2008. prema Ajduković, 2001) navode psihofizičke i neurološke činitelje, kognitivne teškoće (poput smanjene inteligencije, koncentracije, te samokontrole), hiperaktivnost, impulzivnost, obiteljski utjecaji (odbijanje roditelja, kriminal i alkoholizam roditelja, razvod braka), utjecaj vršnjaka, utjecaj škole (nedovoljan nadzor učitelja, negativna školska klima).

Navode također i činjenicu da dijete koje je odrastalo uz roditeljske tenzije, svađe i fizičko nasilje, osjeća se nesigurnim, te taj osjećaj prenosi u druge socijalne interakcije, te od drugih očekuje jednaku antipatiju, podcjenjivanje, stoga se odluči ponašati na odbojan i destruktivan način, te se povećava mogućnost razvoja delikventnih aktivnosti. Prema rezultatima njihovih istraživanja (2008) u kojima su kontrolne skupine formirane od obitelji nedelikventne djece iz istih socijalnih sredina kao i djeca delikventnih obitelji, veći broj članova obitelji kod delikventne djece povećava rizik pojave poremećaja u ponašanju i delikvencije.

Govoreći o povezanosti obiteljskih karakteristika i razvoja delikvencije, djeca i mladi koji nisu doživjeli promjenu strukture obitelji manje sudjeluju u delikventnim aktivnostima, dok s promjenom strukture raste broj mladih uključenih u delikvenciju (Bašić, 2009).

Struktura obitelji prediktor je delinkventnog ponašanja maloljetnika, te je od velike važnosti uloga oba roditelja, stoga nedostatak jednog roditelja oslabljuje cjelokupno obiteljsko funkcioniranje (Mikšaj-Todorović i sur. 2006).

12.4. Dob javljanja rizičnih ponašanja

Jedan od najistaknutijih prediktora izraženosti društveno neprihvatljiva ponašanja mladih, što uključuje vršenje kaznenih djela, jest dob u kojoj se prvi put javljaju rizična ponašanja (Šincek i Ajduković, 2012. prema Rutter i sur., 1998).

Šincek i Ajduković (2012. prema Moffitt i sur. 2001) ističu kako do 18. godine 91% mladića i 86% djevojaka iskazuje neki oblik ozbiljnijeg društveno neprihvatljivog ponašanja.

U istraživanju koje su proveli s 661 mladića između 16 i 20 godina, sudionici su bili učenici koji su pohađali četiri osječke i tri zagrebačke srednje škole (polaznici trećih i četvrtih razreda).

Istraživanje je bilo fokusirano na dob ispitanika, odnosno period života kada se pojavljuju neprihvatljiva ponašanja.

Rezultati su pokazali kako su mladi s kasnim javljanjem društveno neprihvatljiva ponašanja skloniji bježanju iz škole i konzumiranju alkoholnih pića (što se često događa pod utjecajem vršnjaka). Primjeri mladih s kasnim javljanjem društveno neprihvatljiva ponašanja su konzumiranje i zloupotreba droge, normativno nepoželjno ponašanje, te agresivno ponašanje. Ova skupina posjeduje neprihvatljiva ponašanja koja stvaraju rizik u oba adolescencije, ali potiču manji rizik za budućnost.

Primjeri mladih s ranim javljanjem društveno neprihvatljiva ponašanja su prekršajna i lakša delikventska ponašanja, poput težih krađa, provala, otuđenja tuđih stvari, razbojništva, te nasilničkog ponašanja u bliskim odnosima, te navedena ponašanja povećavaju rizik od težih i neprihvatljivih ponašanja u budućnosti.

12.5. Primjer delikvencije među mladima

U istraživanju devijantnog ponašanja maloljetnika u Blatu na otoku Korčuli koje su 2017. godine proveli Paušek i sur. na uzorku od 94 ispitanika, utvrđeno je da 96% ispitanika nije prekršajno kažnjavano, 2% ispitanika je kažnjavano zbog narušavanja javnog reda i mira, 1% zbog kršenja prometnih propisa, te 1% iz drugog razloga. Pozitivan podatak koji se ističe u ovom istraživanju je da među ispitanicima nema onih protiv kojih je pokrenut kazneni postupak. Govoreći o mišljenju ispitanika o devijantnom ponašanju, 90% ispitanika smatra devijantno ponašanje opasnom društvenom pojavom, 5% smatra da se radi o jako opasnoj društvenoj pojavi, te 5% smatra da nije riječ o opasnoj društvenoj pojavi. Što se tiče roditeljskog obrazovanja, u prosjeku roditelji ispitanika imaju srednju stručnu spremu (81% očeva, te 83% majki). Paušek i sur. (2017) ističu ohrabrujući podatak da među sudionicima istraživanja nemaju nijednog ispitanika koji je isključen iz škole ili koji je imao fizički obračun s nastavnikom.

12.6. Stigmatiziranost i etiketiranje

Majdak (2009. prema Heatherton i sur., 2000) stigmatu definira kao socijalni konstrukt prepoznavanja različitosti na temelju neke oznake, a kao posljedicu navodi obezvređivanje osobe koja je nositelj te oznake. Stigmatizirana osoba suočava se s predrasudama okoline koje utječu na njenu osobnost i identitet, zbog česte generalizacije od strane društva. Razlika se stvara s obzirom na to smatra li okolina određenu stigmatu podložnu kontroli. Društvo više odbacuje skupine poput

maloljetnih počinitelja kaznenih djela, alkoholičara, narkomana, a manje one skupine koje posjeduju stigmatu koja nije pod njihovom kontrolom, poput tjelesnih invalida, te psihički i fizički oboljelih.

U svom istraživanju provedenom 2009. godine Majdak zaključuje da mladi smješteni u institucije doživljavaju veću stigmatizaciju, te statistički imaju znatno lošije samopouzdanje i samopoštovanje.

Teorija etiketiranja ili labeling dio je razvojnih koncepcija, u čijem se središtu nalaze posljedice interakcije između devijantnog i konvencionalnog društva. Devijantna etiketa proizvodi devijantnu društvenu ulogu, te etiketiranje osobe kao devijanta može potaknuti nastavak devijantnog ponašanja (Matić, 2003).

12.7.Socijalna podrška kao zaštitni čimbenik

Socijalna podrška važan je zaštitni čimbenik u svakodnevnom životu u procesu suočavanja s različitim stresorima koji se pojavljuju u dnevnoj ili tjednoj rutini pojedinca, a njena vrijednost neupitna je za pojedinca, za obitelj, ali i za svako drugo živo biće (Milić Babić, 2019).

Prema Franz i Muljkanović (2003) socijalna podrška sadrži dva osnovna međusobno neovisna elementa:

1. Dovoljan broj drugih osoba na koje se možemo osloniti u slučaju potrebe
2. Stupanj zadovoljstva koji pruža podrška

Ona podrazumijeva ljubav, pažnju, potvrđivanje, poticaj, savjete, pomoć, osjećaj sigurnosti, druženje i sl. Djeca koja imaju ovakav oblik podrške u primarnoj obitelji bolje funkcioniraju i pravilnije se razvijaju, ostvaruju bolje školske rezultate, sretnija su i zadovoljnija nego djeca koja nisu imala jak sustav socijalne podrške, te su bila smještena u udomiteljske obitelji ili u dom za djecu (Sladović Franz, Muljkanović, 2003).

U istraživanju koje su proveli Sladović Franz i Muljkanović (2003) rezultati su pokazali da djeca koja žive u dječjem domu percipiraju statistički značajno manje (od 1%) ukupne socijalne podrške, socijalne podrške samopoštovanju i instrumentalne socijalne podrške od djece koja su također izdvojena iz svoje primarne obitelji i smještena u udomiteljske obitelji, kao i od djece koja žive u svojim obiteljima, uz naglasak da se percepcija socijalne podrške djece koja žive u udomiteljskim

obiteljima ne razlikuje značajno od djece koja žive u svojim primarnim obiteljima, što znači da percipiraju podjednako.

12.8. Slika o sebi

Slika o sebi predstavlja sveukupnost doživljaja o sebi i svom identitetu, način na koji razmišljamo o sebi, doživljaj sebe samoga u odnosu na razne elemente života i okoline, koji nazivamo samopoimanje, te doživljaj vlastite vrijednosti, odnosno prihvaćanje i cijenjenje sebe, što nazivamo samopoštovanje (Majdak, 2009)

Prema Žižak i sur. (1993) osoba uspješnog identiteta drži svoj život pod kontrolom, a svojim ponašanjem zadovoljava svoje potrebe. Kao karakteristike ovakvih pojedinaca navode odgovornost, samodisciplinu, ustrajnost, uvažavanje drugih i njihovih mišljenja, međusobna suradnja, jasno postavljanje ciljeva, donošenje odluka, vještina komuniciranja, te kompromisno rješavanje problema. S druge strane, objašnjavaju i pojam osobe s neuspješnim identitetom. To bi bile osobe koje nemaju kontrolu nad svojim životom, ne zadovoljava određene psihičke potrebe i koristi metode za postizanje ciljeva koje nisu dugoročno efikasne.

Učestalo doživljavanje negativnih reakcija od strane, u našem slučaju maloljetnih delikvenata smještenih u Centar za pružanje usluga u zajednici, može dovesti do nesigurnosti u sebe i niskog samopoštovanja. Osjećaj da smo cijenjeni i da vrijedimo slabi velikim brojem negativnih povratnih informacija koje o sebi dobivamo iz društva/okoline. Nisko samopoštovanje ima izravan utjecaj na gubitak vjere u budućnost, u naše potencijale, te može poticati probleme u odnosima s drugima, prouzrokovati izolaciju, depresiju, te probleme u školovanju (Majdak, 2009. prema Dacey i Kenny, 1994., Siegel i Senna, 2000., Carroll i sur. 2007).

13. Prevencija poremećaja u ponašanju i otpornost

Prema Bašić (2008) prevencija je multidisciplinarna znanost, čin, postupak, te ukupnost radnji koje se poduzimaju kako bi se spriječila radnja koja može dovesti do delikventnog ponašanja. Prevencijska znanost jest disciplina koja integrira istraživanja o čovjeku kroz njegovo odrastanje. Označava stjecanje i razumijevanje informacija vezanih uz rizične i zaštitne čimbenike, koji se nalaze u okruženju mlade osobe, te osigurava preventivne programe

Definicija otpornosti jest sposobnost tijela da se nečemu odupre, izdržljivost; otporan pojedinac jest onaj koji je snažan, jak i izdržljiv. Otpornost je sposobnost pojedinca da se uspješno adaptira, usprkos nedaćama (Bašić, 2008. prema Anić i sur. 2004).

Četiri karakteristike otporne djece i mladih (Bašić, 2008. prema McWhirter i sur.) su:

- 1) aktivan pristup životnim problemima
- 2) konstruktivno opažanje boli, frustracija i drugih opasnih iskustava
- 3) vjera u pozitivan i smislen život.

Kada govorimo o razlikama u otpornosti kod dječaka i djevojčica, Bašić (2008. prema Turneru i sur. 1995.) ističe sljedeće:

- 1) za djevojčice je važna privrženost u mlađoj dobi, od strane kompetentne i zaposlene majke, te oca visokog stupnja obrazovanja, te privrženost odraslim osobama izvan obitelji, uključujući učitelje i odgajatelje
- 2) za dječake važan je nizak stupanj problematičnih navika u ranijem djetinjstvu, stupanj privrženosti s majkom, te otac koji predstavlja pozitivan model.

14. Istraživanja djece u zajednici i obitelji

Dva temeljna pitanja suvremenih istraživanja (Sladović Franz, 2003. prema Hukkanen i sur 1999) su:

- 1) Koliko psihološki problemi djece smještene u dječje domove proizlaze iz institucionalne skrbi, a koliko su posljedica obiteljskih iskustava koja su prethodila ulasku u dom?
- 2) Može li i na koji način dječji dom pomoći djeci u unapređenju njihovog psihosocijalnog razvoja?

U starijem istraživanju koje je proveo Bakić (1995), fokus je bio na razlikama u vrijednostima između maloljetnih delikvenata i nedelikvenata. Uzorak ispitanika sastojao se od 170 djece, u dobi između 14 i 18 godina. Ispitanici su bili štićenici Centra za odgoj djece i mladih Dugave u Zagrebu, te Centar za odgoj mladih Banija u Karlovcu. Rezultati su prikazali najveće razlike na četiri područja vrijednosti- poslušnost, novac, lagodan život i odanost, gdje su više rezultate postizali iz subuzorka delikvenata.

Horvat i sur. (2012) predstavili su kratak pregled istraživanja koje je 2009. godine provela Udruga igra, a podaci se odnose na razlike između djece koja pripadaju/ili su pripadali ranije, odgojnim domovima i njihovih vršnjaka. Tako su mladi istaknuli kako uglavnom nisu upoznati s pravima radnika, dodatnim edukacijama i stipendijama, nemaju dovoljno informacija niti sredstava kako bi se uključili u kulturna zbivanja, ne služe se stranim jezicima, imaju uzak krug ljudi na koje se mogu osloniti kada im je teško, teže ostvaruju nova prijateljstva i čvrste veze. Problem s kojim se mladi susreću nakon izlaska iz odgojnih domova je i teži pronalazak zaposlenja. Često osjećaju strah, nemaju radno iskustvo koje poslodavci zahtijevaju, te društvo ima predrasude prema mladima iz domova.

15. Zaključak

Razmišljajući o djeci i adolescentima smještenim u odgojne domove, proces prilagodbe na novu okolinu i novi način života ne smije biti zanemaren. Pregledom rezultata starijih i novijih istraživanja, najčešće poteškoće na koja nailaze djeca koja se smještaju u odgojne domove su odvajanje od primarnih obitelji, braće/sestara, napuštanje poznate okoline, prijatelja i škole. Uz odvajanje slijedi prilagodba na pravila ponašanja, život u grupi, te na nove učitelje i djecu u školi. Tijekom prilagodbe novog korisnika na domsku sredinu, pomoć i podršku mu pružaju članovi Stručnog tima i odgajatelji suradnjom s roditeljima i nastavnicima u školi.

Djeca koja se smještaju u domove pokazuju visoki stupanj internaliziranih i eksternaliziranih problema. Internalizirani problemi predstavljaju emocionalne teškoće, te ponašanja poput anksioznosti, depresivnosti i socijalnog povlačenja (Macuka, 2016). Eksternalizirane probleme određuje ljutnja, frustracija, neprijateljstvo, nepoštovanje socijalnih vrijednosti, a najčešće se očituju u ponašanjima poput krađe, laganja i otimanja, bježanja iz škole, uništavanja imovine, agresivnog, antisocijalnog i delinkventnog ponašanja (Macuka, 2016).

Odrastanjem se smanjuje utjecaj roditelja i primarnih skrbnika, dok istovremeno raste utjecaj prijatelja i vršnjaka. Prema Šincek i Ajduković (2012.) adolescent u grupi vršnjaka nastoji pronaći sebe, mijenja svoj izgled i ponašanja kako bi bio prihvaćen. U ovom razdoblju važno je prihvaćanje od strane vršnjačke grupe jer mišljenjem/komentarima društva, adolescent gradi pozitivnu/negativnu sliku o sebi. Ukoliko su adolescenti neprihvaćeni, povećava im se nesigurnost, osamljenost, te smanjuje samopouzdanje.

Dijete koje je odrastalo uz roditeljske tenzije, svađe i psihičko/fizičko nasilje, osjeća se nesigurnim, taj osjećaj prenosi u druge socijalne interakcije, te od drugih članova društva očekuje jednaku antipatiju i podcjenjivanje, stoga se odluči ponašati na odbojan i destruktivan način, te se povećava mogućnost razvoja delikventnih aktivnosti (Singer i sur. 2008).

Moramo istaknuti i da društvo odbacuje skupine poput maloljetnih počinitelja kaznenih djela, alkoholičara, narkomana, a manje one skupine koje posjeduju stigmatu koja nije pod njihovom kontrolom, poput tjelesnih invalida, te psihički i fizički oboljelih. Majdak (2009.) ističe kako mladi smješteni u institucije doživljavaju veću stigmatizaciju, te statistički imaju znatno lošije samopouzdanje i samopoštovanje.

Potaknuti istraživanjima adolescenata u odgojnim domovima, odgajateljima u fokusu trebaju biti prilagodba domske djece, te rizični i zaštitni čimbenici u njihovoj okolini, kako bi na najbolji mogući način mogli pomoći djetetu da uspješno savlada proces prilagodbe na život u domu, novoj školi i okolini, te da bez obzira na etiketiranje i stigmatiziranost, postane punopravni član društva i razvije svoje potencijale.

Sažetak

Predmet ovog završnog rada bio je istražiti proces ulaska i prilagodbe djece smještene u odgojne domove, uvjete u kojima žive, socijanu podršku koja im je pružena, te rizične i zaštitne čimbenike. U radu su prikazana istraživanja vrste i funkcija odgojnih domova, poteškoće pri ulasku u dom, prava djece u instituciji i obitelji, te vršnjački pritisak i slika o sebi u doba adolescencije. Mladi u domovima stigmatizirani su od strane društva, što dodatno povećava mogućnost nastavka delikventnog ponašanja, te možemo zaključiti da im je potreban visoki stupanj podrške od strane odgajatelja i stručnih djelatnika.

Ključne riječi: Odgojni domovi, devijantno ponašanje, delikvencija, adolescenti

Summary

The subject of this thesis was to investigate the process of entry and adaptation of children placed in foster homes, the conditions in which they live, the social support provided to them, and risk and protective factors. The paper presents research into the types and functions of foster homes, difficulties in entering the home, children's rights in the institution and family, as well as peer pressure and self-image during adolescence. Young people in homes are stigmatized by society, which further increases the possibility of continued delinquent behavior, and we can conclude that they need a high level of support from educators and professionals.

Key words: Educational homes, deviant behavior, delinquency, adolescents

16. Literatura

1. Ajduković, M. (2004). Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi. *Revija za socijalnu politiku*, 11 (3-4), 299-320.
2. Ajduković, M. (1998). Suradnja Centra za socijalnu skrb i Doma za djecu u zaštiti zanemarivane i zlostavljane djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 5 (1), 41-56.
3. Bakić, D. (1995). Razlike između maloljetnih delikvenata i nedelikvenata u odnosu na prihvaćene vrijednosti. *Ljetopis socijalnog rada*, 2 (1), 69-78.
4. Bašić, J. i Žižak, A. (1994). Značaj komunikacije u obitelji za pojavu poremećaja u ponašanju djece osnovnoškolske. *Kriminologija & socijalna integracija*, 2 (1), 1-9.
5. Bašić (2009.). Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih. Zagreb: Školska knjiga
6. Bilić, Zloković (2004.) Fenomen maltretiranja djece. Zagreb: Naknada Ljevak
7. Buljan Flander, G., Selak Bagarić, E., Prijatelj, K. i Čagalj Farkas, M. (2020). Ispitivanje aktualnih trendova u korištenju društvenim mrežama kod učenika prvog i trećeg razreda srednjih škola u Hrvatskoj. *Kriminologija & socijalna integracija*, 28 (2), 277-294.
8. Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (1998). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review*, 18(1), 47–85.
9. Dragojević, D. i Jaković, D. (2022). Analiza pojavnih oblika problema u ponašanju kod djece i mladih u institucijskom tretmanu Doma za odgoj djece i mladeži Karlovac. *Kriminologija & socijalna integracija*, 30 (1), 120-142.
10. Državni zavod za statistiku (2006). Statistički ljetopis 2006. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
11. Đuranović, M. (2013). Obitelj i vršnjaci u životu adolescenata. *Napredak*, 154. (1-2), 31-46.
12. Đuranović, M. (2014). Rizično socijalno ponašanje adolescenata u kontekstu vršnjaka. *Školski vjesnik*, 63 (1-2), 119-132.
13. Ferić-Šlehan, M. (2008). Rizični i zaštitni čimbenici u obiteljskom okruženju: razlike u procjeni mladih i njihovih roditelja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44 (1), 15-26.
14. Forko, M. i Lotar, M. (2012). Izlaganje adolescenata riziku na nagovor vršnjaka – Važnost percepcije sebe i drugih. *Kriminologija & socijalna integracija*, 20 (1), 35-47.

15. Gilligan, R. (1999.) Enhancing the resilience of children and young people in public care by mentoring their talents and interests. *Child and Family Social Work*, 4, 187-19.
16. Godišnji plan i program rada Centra za pružanje usluga u zajednici Split za 2023. godinu. Preuzeto s : <https://centar-split.hr/izvijesca-i-planovi/> stranica posjećena 8.7.2023.
17. Horvat i suradnici (2012.) Studije slučaja mladih pripadnika socijalno isključenih skupina. Čakovec: Mreža mladih Hrvatske
18. Individualni plan transformacije i deinstitucionalizacije. Preuzeto s : https://centar-split.hr/wp-content/uploads/2021/12/Individualni-plan_Centar-Split.pdf stranica posjećena 8.7.2023.
19. Kiehn, E. (1998.) Praksa odgoja u domovima. Ministarstvo rada i socijalne skrbi. Zagreb.
20. Kolarić, A. i Stričević, I. (2022). Odabiranje izvora informacija potrebnih u svakodnevnim životnim situacijama. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 65 (1), 153-176.
21. Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (1997). Prava djeteta - kako ih vide djeca u odgojnim ustanovama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 33 (1), 91-104.
22. Konvencija o pravima djeteta. Preuzeto s: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf stranica posjećena 8.7.2023.
23. Livazović, G. (2017). Role of family, peers and school in externalised adolescent risk behaviour. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53 (Supplement), 186-203.
24. Macuka, I. (2016). Emocionalni i ponašajni problemi mlađih adolescenata – Zastupljenost i rodne razlike. *Ljetopis socijalnog rada*, 23 (1), 65-86.
25. Maglica, T. i Džanko, P. (2016). Internalizirani problemi u ponašanju među splitskim srednjoškolcima. *Školski vjesnik*, 65 (4), 559-585.
26. Majdak, M. i Kamenov, Ž. (2009). Stigmatiziranost i slika o sebi maloljetnih počinitelja kaznenih djela. *Kriminologija & socijalna integracija*, 17 (1), 41-53.
27. Maksimović, J. i Stanisavljević Petrović, Z. (2014). Teorijsko-metodološka zasnovanost istraživanja utjecaja medija na adolescente. *In medias res*, 3 (4), 472-486.
28. Matić (2003.). Društvena promocija bezakonja. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
29. Matijašević, B. i Maglica, T. (2022). Slobodno vrijeme u prevenciji problema u ponašanju djece i mladih. *Socijalna psihijatrija*, 50 (1), 75-92.

30. Maurović, I., Križanić, V. i Klasić, P. (2014). Od rizika do sreće: Otpornost adolescenata u odgojnim ustanovama. *Kriminologija & socijalna integracija*, 22 (2), 1-24.
31. Mikšaj-Todorović, Lj., Ricijaš, N. i Singer, M. (2006). Razlike u obiteljskim prilikama maloljetnih delinkvenata s obzirom na poremećenost odnosa u obitelji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13 (2), 1035-1050.
32. Milić Babić, M. (2019). Socijalna podrška i roditeljstvo. *Socijalne teme*, 1 (6), 13-26.
33. Nacionalni program mjera za uvođenje obveznoga srednjoškolskoga obrazovanja. Preuzeto s : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_07_71_2184.html stranica posjećena 8.7.2023.
34. Obiteljski zakon. Preuzeto s : <https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon> stranica posjećena 8.7.2023.
35. Paušek, K., Žuvela Piculin, I., Paušek, D. i Sindik, J. (2017). Sociološki osvrt na devijantno ponašanje maloljetnika u Blatu na otoku Korčuli Sociological review of the deviant behavior of juveniles in Blato on the island of Korcula. *Sestrinski glasnik*, 22 (3), 254-261.
36. Pravilnik o vrsti doma za djecu i doma za odrasle osobe i njihovoj djelatnosti, te uvjetima glede prostora, opreme i potrebnih stručnih i drugih djelatnika doma socijalne skrbi. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_10_101_1676.html stranica posjećena 8.7.2023.
37. Pravilnik o vrsti i djelatnosti doma socijalne skrbi, načinu pružanja skrbi izvan vlastite obitelji, uvjetima prostora, opreme i radnika doma socijalne skrbi, terapijske zajednice, vjerske zajednice, udruge i drugih pravnih osoba te centra za pomoć i njegu u kući. Preuzeto s : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_06_64_1446.html stranica posjećena 8.7.2023.
38. Rezo, I. (2016). Uloga individualnih čimbenika u povezanosti ekonomskih teškoća i ishoda kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 23 (2), 165-186.
39. Ricijaš, N. (2006). Instrumenti procjene djece i adolescenata – Mogućnost primjene kod probacije za maloljetnike. *Ljetopis socijalnog rada*, 13 (2), 271-295. Singer i suradnici (2008.). *Kriminološke osobitosti maloljetničke delikvencije*. Zagreb: Nakladni zavod Globus
40. Sladović Franz, B. i Mujkanović, Đ. (2003). Percepcija socijalne podrške djeci u dječjim domovima i u udomiteljskim obiteljima. *Ljetopis socijalnog rada*, 10 (2), 161-170.

41. Statut Centra za pružanje usluga u zajednici Split. Preuzeto s : <https://centar-split.hr/wp-content/uploads/2021/12/STATUT-Centra-Split.pdf> stranica posjećena 8.7.2023.
42. Šincek, D. i Ajduković, M. (2012). Razlike među mladićima s ranim i kasnim javljanjem društveno neprihvatljiva ponašanja. *Društvena istraživanja*, 21 (2 (116)), 421-441.
43. Tasić-Bouillet, D. (1997). Stupanj institucionalizacije odgojne mjere i vrijednosni sustav maloljetnih delikvenata. *Kriminologija & socijalna integracija*, 5 (1-2), 21-29.
44. Vejmelka, L., Strabić, N. i Jazvo, M. (2017). Online aktivnosti i rizična ponašanja adolescenata u virtualnom okruženju. *Društvena istraživanja*, 26 (1), 59-78.
45. Vlah, N., Lončarić, D. i Tatalović Vorkapić, S. (2018). Skala samoprocjene socijalnog ponašanja adolescenata. *Život i škola*, LXIV (2), 13-12.
46. Zakon o socijalnoj skrbi. Preuzeto s : <https://www.zakon.hr/z/222/Zakon-o-socijalnoj-skrbi> stranica posjećena 8.7.2023.
47. Zakon o sudovima za mladež. Preuzeto s : <https://www.zakon.hr/z/180/Zakon-o-sudovima-za-mlade%C5%BE> stranica posjećena 8.7.2023
48. Žižak, A., Koller-Trbović, N. i Brusić, R. (1993). Samoprocjena identiteta djece i mladeži s poremećajima u ponašanju tijekom institucionalnog tretmana. *Kriminologija & socijalna integracija*, 1 (2), 237-246.
49. Žižak, A. (2001.) Pojavni oblici i načini suzbijanja zlostavljanja i zanemarivanja djece u institucionalnom smještaju. *Dijete i društvo, časopis za promicanje prava djeteta*, 3 (1-2), 109-131.

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJI FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	Marina Sablić
NASLOV RADA	Usporedba djece u zajednici i dobitelji s obzirom na dimenzije psihosocijalnog razvoja
VRSTA RADA	Završni rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	društvene znanosti
ZNANSTVENO POLJE	odgojne znanosti
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	prof. dr. sc. Goran Kardum
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. doc. dr. sc. Toni Maglica 2. izv. prof. dr. sc. Morana Koludrović 3.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće): a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 4. rujna 2023.

mjesto, datum

Marina Sablić

potpis studenta/ice

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Marina Sablić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce pedagogije i talijanskog jezika, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 4. rujna 2023.

Potpis Marina Sablić